

ESPERANTOLOGIO

INTERNACIA REVUO POR LA LINGVISTIKO KAJ BIBLIOGRAFIO DE ESPERANTO

Vol. II

Novembro 1959

N-ro 1

Redaktata de profesoro, d-ro PAUL NEERGAARD, Ak., Beirut, Libano.

Redakta komitato: Profesoro, d-ro E. BOKAREV, Moskva, Sovet-Unio . profesoro, d-ro BJÖRN COLLINDER, Uppsala, Svedujo . profesoro, d-ro W. E. COLLINSON, Ak., Liverpool, Britujo . docento, d-ro KALOMANO KALOCSAY, Ak., Budapeŝt, Hungarujo . profesoro NAOKAZU KAWASAKI, Ak., Osaka, Japanujo . profesoro S. LA COLLA, Ak., Milano, Italujo . d-ro WALTER LIPPMANN, Ak., Hamburg, Germanujo . d-ro W. J. A. MANDERS, Ak., Venlo, Nederlando . profesoro, d-ro EDMOND PRIVAT, Ak., Neuchâtel, Svislando . profesoro, d-ro G. JOHN RAMSTEDT †, Helsinki, Finnlando . magistro VILHO SETÄLÄ, Ak., Helsinki, Finnlando . profesoro G. WARINGHIEN, Ak., Paris, Francujo . docento d-ro EUGEN WÜSTER, Wieselburg, Aŭstrujo.

ENHAVO

W. E. COLLINSON: Germanic Elements in the Vocabulary of Esperanto	1
J. R. G. ISBRUCKER: Pri la vortfarado en Esperanto	13
D. B. GREGOR: La kondicionalo	37
ANDREO ALBAULT: Eseo pri la dinamiko de la Esperanta vortfarado	41
EDMOND PRIVAT: Kelkaj rimarkoj pri uzado de fremdaj lingvoj	58
Koncizaj Komunikoj: NAOKAZU KAWASAKI: Esperanta elparolo kaj japanoj	63
HUGO SIRK: Ĉu DE aŭ PER?	65
NOTOJ (Universitataj katedroj de Esperanto IV, k. a.)	69

EINAR MUNKSGAARD • PUBLISHER • COPENHAGEN • DENMARK

ESPERANTOLOGIO

Internacia revuo por la lingvistiko kaj bibliografio de Esperanto.

Redakcia adreso / Address (editorial matters): Profesoro, d-ro Paul Neergaard, American University of Beirut, Faculty of Agricultural Sciences, Beirut, Libano/Lebanon.

Administracia adreso (abonoj k. s.) / Address (subscriptions etc.): Ministeria sekretario Eskil Svane, Lindegårdsvej 28 C, Kopenhago/Copenhagen, Charlottenlund, Danlando/Denmark.

ESPERANTOLOGIO aperas per kajeroj 48—80-paĝaj formantaj volumojn 250—300-paĝajn. La kajeroj estas eldonataj laŭ la cirkonstancoj, unu volumo probable kovranta ĉ. tri jarojn. La abonpago por unu volumo estas 35 ŝilingoj anglaj aŭ 6 us. dolaroj aŭ 35 danaj kronoj.

La revuo estas destinita por la studo de Esperanto kaj akceptas traktaĵojn bazitajn sur originalaj esploroj el la kampo de la Esperanta lingvistiko inkludante i. a. fonetikon, leksikologion, etimologion, sintakson, stilistikon, lernopsikologion kaj bibliografion.

La respondeco pri asertoj, ĉu temas pri faktoj aŭ opinioj, restas tute ĉe ties aŭtoroj. ESPERANTOLOGIO appears in issues of 48—80 pages, forming volumes of 250—300 pages. The issues will come out according to circumstances, one volume covering probably about 3 years. The subscription for one volume is 35 shillings, 6 dollars or 35 Danish crowns.

The journal is devoted to the study of Esperanto and accepts papers based on original research in the field of Esperanto linguistics including e. g. phonetics, lexicology, etymology, syntax, stylistics, psychology of learning and bibliography.

The responsibility for statements, whether of fact or opinion, rests entirely with the writers thereof.

INSTRUKCIOJ

por kunlaborantaj de

ESPERANTOLOGIO

- 1) *Manuskriptoj* proponataj por publikigo kaj komunikoj pri redakciaj aferoj estu sendataj al la redaktoro Profesoro, d-ro Paul Neergaard, American University of Beirut, Faculty of Agricultural Sciences, Beirut, Libano.
- 2) Manuskriptoj estu verkitaj en Esperanto, angla, franca aŭ germana kaj tajpitaj kun duobla interlinia spaco sur nur unu flanko de ne tro maldika papero, kun sufiĉe larĝa marĝeno ĉe la maldekstra flanko de la paĝo. Ili prefere estu sendataj duekzemplere por ŝpari tempon ĉe la prijuĝado. Kontribuaĵo enhavanta lingvajn aŭ formalajn erarojn povas esti resendata al la aŭtoro por korektado.
- 3) Traktaĵoj jam publikigitaj en unu el la supre menciitaj lingvoj aŭ aliloke prikonsiderataj ne povas esti akceptataj.

[daŭrigota sur p. 3 de la kovrilo]

INSTRUCTIONS

for Contributors to

ESPERANTOLOGIO

- 1) *Manuscripts* submitted for publication and communications concerning editorial matters should be sent to the editor, professor, dr. Paul Neergaard, American University of Beirut, Faculty of Agricultural Sciences, Beirut, Lebanon.
- 2) Manuscripts must be written in Esperanto, English, French or German and must be typed double space on one side only of a not too thin paper, with a fairly wide margin on the lefthand side of the page. It should be sent preferably in duplicate in order to save time in judging. A paper containing language or formal errors can be returned to the author for correction.
- 3) Papers already published in one of the above mentioned languages or under consideration elsewhere cannot be accepted.

[continued on p. 3 of the cover]

- 4) Ni rekomendas, ke traktaĵo estu dividata en sekciojn, ĉiu provizita per titolo. Klareco kaj koncizo estas esencaj.
- 5) Bibliografiajn referencojn indiku per la nomo de la aŭtoro sekvata per la jaro: (Moch 1907) aŭ Moch (1907). La bibliografion oni metu en la fino de la artikolo kun ĉiu indiko redaktita jene:
COLLINSON, W. E., 1927: La homa lingvo, Berlin.
MOCH, GASTON, 1907: Pri la transskribo de la propraj nomoj en Esperanto. Unua raporto. — Of. Gaz. Esp. 2: 58—89.
- 6) Ni presigas ĉiujn ekzemplojn pri vortformoj *kursive*, kaj tiajn ekzemplojn oni bonvolu substreki en la manuskripto (ne substreku ion alian). Se la aŭtoro deziras emfazi nemultajn gravajn vortojn aŭ frazojn koncizajn, oni substreku tiujn ĉi per rompita linio, kaj ili estos presataj interspacigite. Ĉiuj personaj nomoj estas presataj per malgrandaj ĉefliteroj: Moch, kaj povas esti tajpataj tute per ĉefliteroj: MOCH.
- 7) Oni finu la artikolon per konciza kaj klara resumo redonanta la plej gravajn punktojn de la teksto.
- 8) La aŭtoro ricevas unu, se necese du presprovaĵojn de sia artikolo. Korktoelspezoj, kiuj superas 10 % de la kosto de la kompostado, devas esti pagataj de la aŭtoro.
- 9) La redaktoro bedaŭras ne povi honorarii artikolojn akceptitajn.
- 10) *Represaĵoj*. Ĉiu kontribuinto ricevas 2 ekzemplerojn de la kajero enhavanta lian artikolon. Senkostaj represaĵoj ne estas je dispono. Tarifo estas havebla ĉe la redaktoro kaj la aŭtoroj povas mendi represaĵojn.
- 4) It is recommended that papers be divided into sections, each headed by a caption. Clearness and conciseness are essential.
- 5) Text references should be made using author's name followed by the year: (Moch 1907) or Moch (1907). The bibliography should be placed at the end of the article and arranged in alphabetical order. — Each item should be set out as follows:
COLLINSON, W. E., 1927: La homa lingvo, Berlin.
MOCH, GASTON, 1907: Pri la transskribo de la propraj nomoj en Esperanto. Unua raporto. — Of. Gaz. Esp. 2: 58—89.
- 6) We print all examples of word-forms with *italics*, and such examples should be underlined in the manuscript (do not underline anything else). If the author wants to emphasize a few important words or short sentences these should be underlined with a broken line and will be printed with spaced type. All personal names are printed with small capitals: Moch, and may be typed entirely with capitals: MOCH.
- 7) The article should conclude with a short, clear summary reviewing the important points in the text.
- 8) The author receives one, if necessary two proofs of his article. Correction costs which exceed 10 % of the type-setting costs must be paid by the author.
- 9) The editor regrets not to be able to pay any fee for articles submitted.
- 10) *Offprints*. Each contributor will receive 2 copies of the issue in which his article is published. No gratis offprints will be supplied. A schedule of prices is available and authors may secure offprints by placing an order.

Germanic Elements in the Vocabulary of Esperanto

by W. E. COLLINSON, M. A., PH. D.*)

The Germanic languages spoken today go back to a common ancestral language whose domain before the Christian era was southern Scandinavia, the Danish islands, the Jutland peninsula and the North German plain between the Weser and the Oder. It is customary to call this substantially homogeneous language Primitive Germanic (Teutonic) or Proto-Germanic (G. *urgermanisch*; Esp. *praĝermana* or *prateŭtona*). It was an offshoot of Indo-European and therefore shared many features of structure and vocabulary with its Indo-European cognates e. g. Celtic, Italic (Latin), Hellenic, Baltic, Slavic, Albanian, Armenian, Indo-Iranian (Persian, Sanscrit, Romany) as well as the extinct Hittite and Tocharian and problematical Minoan Linear B. By the Christian era the Germanic dialects were probably beginning to diverge, until today it is possible to set up the following divisions: (1) North Germanic from Proto-Scandinavian (G. *urnordisch*): Swedish, Danish, Norwegian and the latter's descendants Icelandic and Faroese; (2): West Germanic with the North Sea peoples represented by English and Frisian and to a lesser extent Low German dialects, all with certain lexical ties with the North-Germanic; The Weser-Rhine group now represented in the main by Flemish, Dutch and the latter's offshoot Afrikaans (since the South Dutch settlement at the Cape in 1652); the Elbe tribes whose descendents moved into South Germany as Alemans and Bavarians and formed the nucleus of the High Germans — a name originally connoting the Germans of the southern highlands, but now with the implication that between the fifth and eighth centuries their dialects underwent the consonant shifting exemplified by the pairs *to*/*zu*, *water*/*Wasser*, *leap*/*laufen*, *make*/*ma-*

---

*) Professor Emeritus of German, and former John Buchanan Lecturer in Esperanto, University of Liverpool.

chen etc. High German is a standard language of Germany both 'federal' and 'democratic', of Switzerland and of Austria.

It would be idle to attempt to find any accurate statistics of the proportion of the world's population speaking one or other of the Germanic languages, but a rough assessment may be welcome. The English-speaking peoples without counting foreign students of English number more than 230 m. (= millions) with 53 m. in the British Isles, 150 m. in the United States and 25 m. in the Commonwealth. Dutch, Flemish and Afrikaans speakers account for at least 18 m. Danes, Norwegians, Swedes and Swedish-speaking Finns run to about 15 m. The speakers of German standard and dialects within Europe run to over 80 m. Thus the grand total of Germanic speakers on a very conservative estimate is something of the order of 340.000.000 — a truly formidable figure.

Yet ZAMENHOF was undoubtedly justified in drawing by far the greatest number of his roots from Latin and its descendants. The classical tradition has affected every language in Europe and Greek and Latin still form the reservoir out of which new international terms are provided. Many are part and parcel of everyday speech in English, Dutch, German and Scandinavian, though there are varying degrees of readiness to incorporate certain of them fully and permanently. In particular Germany has at various times e. g. 17th and 19th century been swept by waves of purism. Dutch is far more receptive than German especially to French words on the everyday level e. g. *kleur*, *vormen*, *vallei*, *rots*, *rivier*, *kasteel*, *cadeau*, *horloge*, *feit*, *krant* (*courant*), *trein*, *bagage*, *douane*, *plezier*, *succes*, *spons* 'sponge', *toorts* 'torch'. English teems with Latin-derived literary, philosophical, oratorical, scientific and technical terms, but the everyday vocabulary is still predominantly Germanic (parts of the body, food and drink, common adjectives, verbs of customary activities etc.). The Lord's Prayer contains only five non-Germanic words (*trespass*, *temptation*, *deliver*, *power*, *glory*) whereas Luther's version is 100 % native. On the other hand — in contrast with German or at least puristic German — all the grammatical terms are Latin. When my father attended a London school in the late eighteen sixties he was taught Latin roots before he had become a teen-

ager — with a view to the better understanding of literary English! Miss HOGG used Esperanto in much the same way in an elementary school in the nineteen-twenties, e. g. *teks* (textile), *mur* (mural), *ter* (terrestrial), *lun* (lunar) etc. However this should not be stretched too far, for there are hosts of Latin words in the dictionaries which are never heard in practice. This applies to some of the English equivalents given in the *Naŭlingva Etimologia Vortaro* (ed. 1950) by LOUIS BASTIEN, e. g. (under the letter a) *agraffe*, *accipitral*, *argil*, *araneid*; *fuliginous*, *matinal* and the like — to anyone ignorant of Latin or French they are of no help at all.

In assessing the contribution of Germanic language to the vocabulary of Esperanto I have used in the main the roots listed in the Esperanto keys — particularly that for English — issued in the middle period i. e. that between the world wars, as it seemed likely that this would give a fair sampling of the most current. This does not preclude the discussion of a few neologisms. Of the Germanic roots a fair proportion are Common Germanic i. e. shared by English, Dutch, German and Scandinavian e. g. *jar*, *somer*, *vintr*, *frost*, *veter*, *ŝtorm*, *fiŝ*, *ŝip*, *mast*; *blind*, *freŝ*; *help*, *send*, *fal*, *lern*, *vek*, *bak*, *hak*. Some occur in German, Dutch and Scandinavian, but not in English, e. g. *fak*, *kugl*; *glat*, *fremd*; *viŝ*, *varb*, *traf*, *ŝim*, *zorg*. Some occur in English, German and Dutch, but not in Scandinavian, e. g. *ŝtup*, *sun*, *laŭt*, *vund*. Some occur in German and Dutch, but not in the others, e. g. *kuk*, *fru*. Some are clearly High German, e. g. *bedaŭr*, *forges*, *col*, *klaft*, *graf*, *kelner*, and some are just as clearly and unmistakably English, e. g. *bird*, *dand*, *dron*, *funel*, *kajt*, *najtingal*, *rajt*, *tajd*, *rel*, *rod*, *silk* (ultimately of Latin origin: *serica*, lit. Chinese), *ŝov*, *ŝovel*, *tikl*, *vip* to which may be added Mr. BUTLER's proposals *bid* 'bead', *heĝ* 'hedge', *skip* 'skip', *skut*-[il] 'scoot'.

Some phonetic features are particularly characteristic of the High German ingredients: (1) the reduction of pf- to f-, e. g. *fajf*, *fleg*, *fost*, *funt*, *fuŝ* from *pfeifen*, *pflegen*, *Pfosten*, *Pfund* and *pfuschen* respectively; (2) the retention of kn- in *knab*, *knar*, *kned* (in English knead the k is silent); (3) palatalization of s- in the clusters ŝl- in *ŝlim*, *ŝlos*; ŝp- in *ŝpar*, *ŝpat*, *ŝpin*, *ŝpruc*;

št- in *štal*, *štel*, *štof*, *štop*, *štrump* together with the Latin loan *štat* 'Staat' and a blend with English in *šton*; šv- in *šveb*, *švel*, *švit*. The un-English and un-German sv occurs only in *svat*, *sven* and *sving*. Then there is šr- (orig. skr-) in *šrank* 'Schrank', *šraüb* 'Schraube', *šrump* 'schrumpfen'. Of vowel adaptations we note the unrounding of ö in *mebl* 'Möbel' (Fr. meuble), *mev* 'Möwe', *pekl* 'pökeln' and its retraction in *lut* 'löten', *šut* 'schütten', *fru* 'früh'. Though *aũ* certainly occurs in some Latin roots like *aũd*, *aũskult*, *laũd*, *plaũd*, *paũz*, *saũc* it is still more prevalent in High German roots e. g. *daũr*, *bedaũr*, *haũt*, *laũb*, *laũt*, *raũp*, *šaũm*, *taũg* and the rather newer forms *traũb* 'Traube' and *baũm* 'sich bäumen'. There are some shortenings due to the elision of suffixes, e. g. that of -er in *klaft*, *led* and of -el in *šim*. On the other hand there is a shift of stress to the suffix -en in *kusen* 'Kissen' (but Fr. coussin, cf. *festen* from Fr. festin), *orden* 'Orden', *posten* 'Posten' and the newer *razen* 'Rasen' and -el in *kahel* 'Kachel', *kitel* 'Kittel'. One curious feature is the substitution of a for e in the roots *draš* (in English thresh is often replaced by thrash at least in pronunciation), *traf* 'treffen' and *varb* 'werben', but e is retained in *verk* 'Werk'.

In the absence of any tape-recordings of Zamenhof's 'stream of consciousness' when he was weighing the pros and cons of this or that form it would be idle to speculate about the workings of his mind. All the same it may be profitable to consider the linguistic word-fields within which his choices were made. Where, for instance, words of Germanic origin have been fully integrated into the Romanic vocabulary, these will have strong claims, e. g. *brik* (orig. French from Flemish, cf. breken 'to break'), *gaj* (Fr. gai, E. gay: cf. G. jäh), *gajn* (Fr. gagner, E. gain, It. guadagnare orig. *waidanjan in Old Franconian, perhaps a hunting-term), *dig* (Fr. digue, cf. E. dike, G. Deich etc.) and above all the colour-words adopted in French from the Franconian occupiers, e. g. *blu* (Fr. bleu; E. blue, G. blau etc.), *brun* (Fr. brun; E. brown, G. braun etc.), *blank* (Fr. blanc, but E. blank 'without writing' and G. blank 'brightly polished') and *griz* (Fr. gris, now only G. Greis 'an old man'), also *nord* (cf. Fr. nord, Sp. norte) and *sud* (cf. Fr. sud, Sp. sur).

A mere counting of the Germanic elements is less enlightening than a survey of their incidence in certain semantic categories, e. g. (1) parts of the body, (2) animals, (3) plants, (4) tools and materials, (5) ships, (6) common activities. In Esperanto biological terms are overwhelmingly Latin (*brak, dent, naz, dors* etc.) with a few French (*buŝ, menton, orel* etc.), but there is a small residue of Germanic origin: *brov* (E. brow, G. Braue), *brust* (G. Brust, E. breast), *fel* (G. Fell), *haŭt* (G. Haut, cf. Du. huid, E. hide though generally skin), *fingr* (Common Germanic), *huf* (Common Germanic), *lip* (E. Lip, G. Lippe and cf. Fr. lippu 'thick-lipped'), *rip* (G. Rippe, E. rib), *ŝultr* (G. Schulter, E. shoulder), *vang* (G. Wange, Du. wang). In regard to animals the English *bird*, G. *ŝaf* and Common Germanic *fiŝ* stand out, but there are also *hund* (G. Hund, Du. hond, E. hound for hunting, otherwise dog), *mev* (G. Möwe, E. seamew syn. of gull, Du. meeuw, but also the loan in Fr. mouette), *karp* (G. Karpfen, E. carp, but also Fr. carpe). We may note also *nest* (G. Nest, Du. nest, E. nest). Of words connected with plants there are *bed* (G. Beet, E. bed), *ber* (G. Beere, E. berry), *dorn* (G. Dorn, E. thorn) and the ancient Germanic loan in French *ĝarden* (Fr. jardin, E. garden; G. Garten, but curiously enough Du. tuin, cf. G. Zaun i. e. enclosure and Dan. have, cf. G. Hag). The root *garb* from G. Garbe is paralleled by Fr. gerbe.

There are a few nouns of material taken from Germanic languages, e. g. *ŝtof* and like G. Stoff in a general sense and supported — though not in the full semantic range — by It. stoffa, Sp. estofa and Fr. étoffe; *ŝtal* (from High German with Germanic cognates) easier to form than a root representing It. acciaio, Sp. acero and Fr. acier and appropriate to the importance of the steel industry in Germany, Great Britain and U. S. A.; *led* from G. Leder (cf. E. leather, Du. leer, Dan. læder) an ancient root shared with Celtic, again easier to integrate than a form based on Latin corium (It. cuoio, Sp. cuero, F. cuir); *vaks* also Common Germanic (G. Wachs, E. wax, Du. was, Dan. voks) possibly because *cir* (Fr. cire 'wax, cirer 'to black or polish shoes') had been taken for polishing shoes; *torf* Common Germanic (G. Torf, E. turf — though as fuel usually *peat* —, Du. torf, Dan. tørv) which

spills over into the Romanic languages, e. g. It. *torba*, Fr. *tourbe*. An important contingent of Germanic roots is found too in names of tools and implements. It is easy to see how *faden* (G. *Faden*, Du. *vadem*) and *šnur* (G. *Schnur*, Du. *snoer*) avoid the confusions likely to arise from adopting L. *filum* and its survivals. The form *rad* — though of the most venerable Indo-European ancestry — is in Germanic restricted to High German *Rad* and Du. *rad* (a small wheel e. g. steering-wheel, otherwise *wiel*, cf. E. *wheel* and Dan. *hjul*) — but it finds support in L. *rota*, It. *ruota*, Sp. *rueda* and F. *roue*. Another purely High German word is found in *ambos* (*Amboss*) with partial congeners in E. *anvil*, Du. *aanbeeld*, Dan. *ambolt* — the alternative would have been a form from L. *incus*, *incud-*, cf. It. *incudine*, Sp. *yunque*, F. *enclume*. The use of the widespread but non-English *kugl* (G. *Kugel*, Du. *kogel*, Dan. *kugle*) helps to differentiate from *glob* and the Slavonic *pilk*. A distinction is made between the Latin *vitr* for the material and common Germanic *glas* for the vessel. The root *čan* appears to be a blend of Fr. *chien* and G. *Hahn*.

Several words connected with ships are appropriately enough of Germanic provenance. The root *šip* itself comes from E. *ship* familiar to many non-Germanic peoples through the various steamship companies. Further, *mast* is not only Common Germanic, but occurs also in Sp. *mástil* and F. *mât*. Even the English-looking *boat* (G. *Boot*, Du. *boot*, Dan. *båd*) finds support in It. *battello*, Sp. *batel* and F. *bateau*. Among technical words recently proposed are several of Germanic origin, e. g. **rudro* (E. *rudder*, G. [*Steuer*] *Ruder*, Du. *roer*, Dan. *ror*) and **stiri* (E. *steer*, G. *steuern*, Du. *sturen*, Dan. *styre*), each more specific than *direkt-il-*. The root *makler* is taken from German in which it is a loan-word from Dutch.

It is remarkable that some highly important words connected with time and weather are of Germanic provenance. Side by side with the run of Latin terms (*minut-*, *sekund-*, *hor-*; *vesper-*, *nokt-*; *semajn-* from *septimana* through French etc.) there are the following: *tag* (G. *Tag*, Du. *dag*, Dan. *dag*, E. *day*) perhaps because L. *dies* — hidden in *lundo* etc. — might give a form too much like *Di* and *diurn* may be wanted for the 24-hour period;

monat (G. Monat, Du. maand, Dan. måned, E. month) giving a more distinctive form than L. mensis owing to *mens* 'mind'; *jar* (G. Jahr, Du. jaar, Dan. år, E. year) more distinctive than L. annus which in Esperanto might clash with the suffix *-an*; *somer* (G. Sommer, Du. zomer, Dan. sommer, E. summer) again because of the difficulty of adapting *aestas* (It. estate, F. été and the divergent Sp. verano); *vintr* (G. Winter, Du. winter, E. winter, Dan. vinter) because L. hiems has not survived and the forms from hibernus, namely It. inverno, Sp. invierno and F. hiver are somewhat heterogenous. The specific term *veter* (G. Wetter, Du. weer, Dan. vejr, E. weather) eliminates the ambiguity of the Romanic words It. tempo, Sp. tiempo, F. temps with their primary meaning of 'time'. Other weather-words are *frost* (G. Frost, E. frost, Du. vorst, Dan. frost) and *storm* (G. Sturm, E. storm, Du. storm, Dan. storm). The Germanic *oft* (G. oft, E. often, Dan. ofte, but Du. dikwijls) is used in the absence of any common denominator in the Romanic languages with It. spesso, Sp. a menudo, F. souvent.

Some substantival words from the Germanic languages are closely similar to those in Slavonic languages and therefore deserve high priority in a language which aims to be a bridge-language between West and East. They include *bant* 'bow in a tie, cockade' (G. Band 'ribbon'; Russian bant); *kren* 'horse-radish' (N. E. Ger. Kren, R. kren); *rimen* (G. Riemen, R. rimen with stress as in Esperanto); *stang* (G. Stange, R. štanga); *kran* (G. regional Kran 'tap', R. kran); *perlamoŭt* (G. Perlmutter, R. perlamoŭt). Besides these there are the verbs *glad* (R. gladit'; G. glätten 'to smoothe' from glatt); *lul* (E. lull, G. [ein]lullen, R. ljuŭka (Esp. lulilo) 'cradle'; *cel* (G. zielen, R. celit').

Among the adjectives there are a few important instances of Germanic origin. It is understandable that *sam* should be adopted in preference to the Romanic base of It. medesimo, Sp. mismo, F. même in view of their use for 'self', for which Esperanto has selected the French words as *mem*. For *last* (E. last, G. letzt, Dü. laatst, but Dan. sidst) a possible alternative would have been *ultim* as in Italian and Spanish (but F. dernier). The choice of *varm* (the equivalent of English 'hot' rather than 'warm', but matched by G. warm, Du. warm, Dan. varm) was justified by the

awkward fact that a derivate of the Latin *calidus* like It. *caldo* or Sp. *cálido* would be too close in sound to its Germanic opposite 'cold' (G. *kalt*, Du. *koud*, Dan. *kold*). There is no single Romanic equivalent of *fru* (G. *früh*, Du. *vroeg*) for some languages use a phrase like It. *di buon' ora* or F. *de bonne heure*, though Spanish has *temprano*. That is the case, too, with the adjectives *fremd*, *laŭt*, *glat*, *eben* and *sat* for *fremd* (G. *fremd*, Du. *vreemd*, Dan. *fremmed*) provides a useful differentiated synonym of *strang* (It. *strano*, *estraneo*; Sp. *extraño*, *raro*; F. *étrange*, *étranger*); *laŭt* (G. *laut*, E. *loud*, Du. *luid*) is shorter and more specific than It. *alto* or *forte*, Sp. *altavoz*, F. *haut*; *glat* has a clearer pattern than could have been extracted from It. *liscio*, Sp. *liso*, F. *lisse*; *eben* (G. *eben*, E. *even*, Du. *effen*, Dan. *jævn*) is easier to adapt than It. *piano*, Sp. *llano*, F. *égal* etc. for *plan* and *pian* are already hypothecated; *sat* (G. *satt*; Du. *zat*, *verzadigd*) is indirectly supported by E. *satisfied*, It. *sagio*, F. *rassasié* though not historically from the same base. A special class of adjectives in Esperanto includes certain bodily defects: *blind* (Common Germanic) has prevailed over descendants of Latin *caesus* like It. *cieco*, Sp. *ciego* (F. *aveugle*); *lam* (Common Germanic) has been taken in the absence of a common Romanic form (It. *zoppo*, Sp. *cojo*) as well as *kripl* (It. *storpiato*, Sp. *estropeado*, F. *estropié*).

Germanic has contributed several verbs of everyday activities, e. g. *bak* (G. *backen*, E. *bake*, Du. *bakken*, Dan. *bage*) in the absence of a specific verb distinct from 'cook' (It. *cuocere al forno*, Sp. *cocer al horno*, F. *faire cuire*); *bor* (G. *bohren*, E. *bore*, Du. *boren*, Dan. *bore*) cognate with Latin *forare*, unsuitable as for has been taken for 'away'; *bind* (G. *binden*, E. *bind*, Du. *binden*, Dan. *binde*) in preference to derivatives of Lat. *ligare* already taken as *lig* 'to tie'; *plug* (G. *pflügen*, Du. *ploegen*, E. *plough*, Dan. *pløje*) because Esperanto already has *ar* as a suffix and thus could not copy Lat. *arare*; *hak* (G. *hacken*, E. *hack* as synonym of *chop*, Du. *hakken*, Dan. *hakke*) supported by F. *hacher*; *seg* not only like G. *sägen* but also the latter's ultimate cognate It. *segare* (from Lat. *secare*); *komb* from E. *comb* (G. *kämmen*, Du. *kammen*, Dan. *kæmme*) in contrast with It. *pettinare*, Sp. *peinar*, F. *peigner*; *mark* (Common Germanic) with support in It. *marcare* etc.; *fajl*

(Common Germanic) as against It. *limare* etc. ruled out by *lim* 'limit'; *fald* as against derivatives of *plicare*; *flik* (G. *flicken*, Dan. *flikke*) for several disparate Romanic expressions; *stamp* (Common Germanic) with support from the Italian substantive *stampo* and Sp. *estampar*; *steb* 'stitch' (apparently G. *steppen*) with divergent words in Romanic; *šovel* from E. *shovel* (G. *schaufeln*, Dan. *skovle*) with no exact Romanic equivalent; *šmir* (G. *schmieren*; S. *smear* syn. *grease*; Du. *smeren*, Dan. *smøre*) also without precise equivalent; *štop*, cf. It. *stoppare* 'stop or stuff with tow' etc.; *šlos* is taken from the H. G. substantive *Schloss* there being no easily manageable form in the Romanic languages (It. *serratura*, Sp. *cerradura*, F. *serrure*) cf. *rigl* from G. *riegeln*; *šut* from G. *schütten* (cognate with E. *shed*) provides a useful distinction from *verš* 'to pour a liquid'; *streč* from E. *stretch* is Common Germanic (G. *strecken*, Du. *strekken*, Dan. *strække*) differentiated from *etend* by the concept of effort; *štel* (Common Germanic) obviates the use of F. *voler* as *vol* is already taken; *rab* 'to rob' appearing to be a cross between G. *rauben* and F. *ravir*, *dérober* and Sp. *robar*; *viš* (G. *wischen*, Du. *wissen*) because of disparity in Romanic.

Three words indicating looking after, caring for have been found useful: *fleg* from G. *pflegen*, Du. *plegen*, Dan. *pleje* 'nurse (a patient), cherish'; *vart* 'take care of children or animals' is from G. *warten* in much the same sense; *zorg* 'see to, look after, take care of, concern oneself with represents German phrases with *sorgen für* or *besorgen* (cf. Du. *zorgen*, Dan. *sørge*). There is no comparable word-field in the Romanic languages. Then there is *šuld* common to German, Dutch and Scandinavian, but not in English, the alternative being **deb*.

Among the intransitive verbs the following are — for various reasons — worthy of comment: *bløv* from E. *blow* (G. *blasen*, Du. *blazen*, Dan. *blæse*) contrasted with It. *soffiare*, Sp. *soplar*, F. *souffler*; *glit* from G. *gleiten* (Du. *glijden*, Dan. *glide*) now differentiated from *glis* (F. *glisser*) for gliding in the aeronautical sense; *halt* (G. *halten*, E. *halt*; Du. *houden*, but subst. *halte*; Dan. *holde*) with support in F. *halte*; *fal* (Common Germanic) in preference to It. *cadere*, Sp. *caer* and F. *tomber*; *fast* (Common Ger-

manic) owing to the difficulty of adapting It. *digiunare*, Sp. *ayunar* and F. *jeûner*; *flug* (G. substantive *Flug*, vb. *fliegen*; E. fly, Du. *vliegen*; Dan. *flyve* and abbreviated substantive fly) as *vol* has already been selected in the sense of 'will'; *švel* from G. *schwellen* (E. swell, Du. *zwellen*, Dan. *svulme*) as against It. *gonfiare* or *enfiare*, Sp. *incharse*, *inflarse* and F. *gonfler*, *enfler*; *švit* from G. *schwitzen* (E. sweat, Du. *zweten*, Dan. *svede*) as against It. *sudare*, Sp. *sudar*, F. *suer* seeing that *sud* is wanted for 'south'; *šajn* 'seem' from G. *scheinen* (Du. *schijnen*) as against It. *sembrar*, Sp. *parecer*, F. *sembler*; *šim* shortened from G. *schimmeln* 'go mouldy' (Du. *schimmelig* and Dan. *skimlet* 'mouldy') easier to adapt than It. *muffire*, Sp. adj. *mohoso* and F. *moisir*: *velk* (G. *welken*, Du. *verwelken*) owing to disparity in Romanic.

Thoroughly German in appearance are *bedaŭr* not paralleled even in the other Germanic languages (Du. *betreuren*, Dan. *beklage*, E. regret) surprisingly chosen in preference to **regret*; *fart* — founded no doubt on the substantive *Wohlfahrt* — a little awkward to English speakers just as *pet* is to the French and therefore tending to be supplanted by the verb *sani*; *dung* apparently from the past participle *gedungen* of *dingen* 'to hire' likewise objected to by some on account of E. *dung*, G. *Dünger*; *forges* from G. *vergessen* (E. forget, Du. *vergeten*) as against disparate Romanic forms; *taŭg* a useful verb from G. *taugen* (E. do, Du. *deugen*, Dan. *due*) with no real equivalence in the Romanic languages; *traf* from G. *treffen*, Dan. *treffe*) more specific than *ating*; *varb* from G. *werben* (Du. *werven*, Dan. *hverve*) more comprehensive than *rekrut*.

The following Common Germanic verbs are key-words in *Espéranto*: *help* more distinctive and shorter than any adaptation of It. *aiutare*, Sp. *ayudar*, F. *aider* of the forms for 'succour' and 'assist' (with its ambiguity); *lern* because the use of It. *apprendere*, Sp. *aprender*, F. *apprendre* conflicts with the meaning in English of apprehend; *send* because the derivatives of *in viam* like It. *inviare*, Sp. *enviar*, F. *envoyer* might cause confusion with the root *envi* 'to envy'; *rajd* which has no real equivalent in the Romanic languages except in phrases (*andare a cavallo* etc.); *vund* from

G. verwunden (Du. verwonden, E. wound, but Dan. såre) removes the confusion of F. blesser with E. bless.

Outside the categories mentioned are the short asseverative particle *ja* (G. ja, Du. ja, Dan. ja and jo) and the presentative *jen* presumably from German *jener* similar in use to It. *ecco!*, Sp. *he aquí!*, F. *voici* and *voilà*.

Though the above citations of Germanic roots make no claim to be exhaustive, they quite clearly show how important an element they constitute in Esperanto. Critics from the 'naturalistic' side are apt to demand a purer Latin or Latin-derived project and the proponents of Interlingua especially have tried to build up a vocabulary on that principle. The question is a purely practical one. A given root is suitable if it fulfils three requirements: (1) it has sufficient international warrant in being common to several languages whether Romanic, Germanic or Slavonic — a claim reinforced if it occurs in more than one group; (2) it can be phonetically integrated into the existing radicularium without fear of confusion with other international roots; (3) it is distinctive and expressive, easy to make out in hearing it spoken and of full enough body to catch attention. Most of the Germanic roots are satisfactory in these respects. That is not surprising for Germanic elements have been well fused in the past with Italian, Spanish and French. It might even be suggested that heterogeneous contributions make a language more natural and more viable than a pure distillate from a particular family — that at least was the impression made by Esperanto on the head of the Italian department at Liverpool, Dr. GLYNN FAITHFULL. There is no need for Esperantists to be apologetic for the Germanic and Slavonic ingredients in their language. At the annual meeting in London of the Society of Esperantist teachers in the winter of 1946—47 I myself coined the term 'pontlingvo' or bridge-language to indicate the fitness of Esperanto with its variegated make-up to serve as the 'bridge' between West and East. All will agree that no function could be more important than that in the world of today.

Resumo

La ĝermanaj (teŭtonaj) lingvoj, kiuj ampleksas la anglan, germanan, nederlandan kaj skandinaviajn lingvojn, estas hodiaŭ parolataj de pli ol tri cent kvardek milionoj da homoj (ili havas ne nur komunan strukturon, sed ankaŭ multajn komunajn vortojn, ekz. *help*, *send*, *varm*, *ŝip*). Zamenhof certe agis prave, ĉerpante la plej multajn radikojn el la latina aŭ la latinidaj lingvoj ĉar per tio li atingis la maksimuman internaciecon, sed li egale agis prave aldonante bonan proporcion da radikoj ĝermanidaj. Ĉi tiuj rilatas al diversaj kategorioj, ekz. ĉiutagaj objektoj kaj agadoj kaj gravaj kvalitoj. Kelkfoje ili adaptiĝas pli facile al la Esperanta fonemaro ol la latinaj; ofte ili ebligas ke oni evitu konfuzojn, ekz. *varm* prefere el lat. *calid*- pro la ekzisto de A cold, G kalt ktp. kun la signifo 'malvarma'. Tiaj radikoj jam plene integriĝis kiel la granda nombro da ĝermanidaj vortoj en la franca, hispana, itala kaj la slavaj lingvoj. Oni rajtas aserti ke ili igas Esperanton pli fleksebla, pli vivanta — kaj eĉ pli natura. Super ĉio ili igas ĝin pli taŭga servi kiel 'pontlingvo' inter okcidenta kaj orienta Eŭropo.

Pri la vortfarado en Esperanto

de J. R. G. ISBRUCKER*).

La sistemo de vortfarado estas unu el la fundamentoj de la lingvo kaj ĝi certe meritas detalan esploron. La studo de la Esperanta vortfarado estas des pli interesa, ĉar pruviĝis, ke pri ĝi ekzistas, aŭ almenaŭ ekzistis, tre diversaj opinioj, kiuj ofte estis tute kontraŭaj unu al la alia kaj kiuj eĉ kaŭzis viglajn disputojn inter la defendantoj de la diversaj komprenoj. Je la unua rigardo ŝajnas iomete strange, ke D-ro ZAMENHOF neniam enmiksitis sin en tiuj ĉi disputoj, ĉar oni povus atendi, ke li estis la plej kompetenta homo por decidi, kiu kompreno estas ĝusta kaj kiu ne. Tamen se oni pli detale rigardas la aferon, oni facile venas al la konkludo, ke ZAMENHOF tute prave sin detenis. La aŭtoroj, kiuj sin okupis pri la Esperanta vortfarado, ofte eniris en teoriajn detalojn, kiuj neniam estis konsiderataj de la aŭtoro de Esperanto kiam li kreis la lingvon. Kiel tio ofte okazas, majstroverko ne estas la rezultato de teoriaj esploroj, sed ĝi dankas sian ekziston al klara rigardo kaj intuitiva sento, kiuj estis kapablaj krei sistemon, kies altan valoron postaj teoriaj studoj povis nur konfirmi. Efektive la aluditaj studoj montris, ke la Esperanta vortfarado estas tiel logika kaj bona, ke eĉ aroj da sciencaj homoj ne povus esti plibonigintaj ĝin. Mi esperas, ke mi povos konvinki vin pri tio.

La pli detala studo de la vortfarado de Esperanto trovis sian originon en kelkaj broŝuroj de COUTURAT, aperintaj en la jaro 1907. En tiuj broŝuroj COUTURAT pritraktis la vortderivadon en Esperanto, sed li havis pri tiu ĉi afero tute eraran komprenon. Li eĉ starigis principon pri derivado tute arbitran kaj postulis, ke Esperanto devas akordiĝi kun tiu principo, kvankam ĝi neniam estis uzita de Zamenhof dum la konstruo de la lingvo. COUTURAT

---

*) Prezidanto de la Akademio de Esperanto; inĝeniero, antaŭa vicdirektoro de teknika mezlernejo, Hago, Nederlando.

insistis pri sia miskompreno kaj opiniis, ke tial Esperanto bezonis reformojn kaj tiu malĝusta ideo estis unu el la kaŭzoj, kiuj kondukis al la Idista skismo.

La kritikoj de COUTURAT estis la unua instigo por la defendantoj de Esperanto okupi sin pri la demando pri la derivado kaj vortfarado kaj la idista ĉefo baldaŭ trovis kompetentan kontraŭulon en la persono de D-ro RENÉ DE SAUSSURE, kiu per la de li adoptita pseŭdonimo ANTIDO klare montris ĉe kiu flanko liaj simpatioj estis. Kiel ajn ĉagrena povas esti la posta malfideleco al la ZAMENHOFA lingvo de tiu talenta esploristo, oni ne povas nei, ke li havas pri la Esperanta vortteorio la plej grandan meriton. Laŭ mia opinio li estis la nura, kiu tute klare donis fundamenton al la principoj de la Esperanta vortfarado kaj kiu pruvis, ke nur en Esperanto la kunmeto de la vortoj el la elementoj estas tute logika. En Aŭgusto 1910 DE SAUSSURE aperigis en Scienca Revuo artikolon titolitan „La logika bazo de Vortfarado en Esperanto“ kaj la saman artikolon li prezentis al la Esperantista Akademio en formo de aparta broŝuro okaze de la 6-a Universala Kongreso de Esperanto en Washington en 1910.

La Akademio zorge esploris la faritan proponon kaj la rezultato de la rimarkoj de la Akademianoj estas kunmetita en „Raporto de la Prezidanto de la Akademio“, kiun oni povas trovi en la „Oficiala Gazeto Esperantista“ de la 25-a de Aprilo 1911. La konkludo de la Prezidanto en tiu ĉi okazo estis, „ke la teorio de ANTIDO estas juĝita de la plimulto (per 10 voĉoj kontraŭ 3) kiel ĝenerale aŭ principe aprobinda, sed ke se ĝi ankoraŭ ne estas sufiĉe perfekta en sia nuna formo, por ke oni povu de nun plene akcepti ĝin tia, kiel ĝi estas, oni povas tamen preni ĝin kiel bazon de diskutado por esti klarigota, korektota kaj plenigota laŭbezzone per kolektiva laboro de ĉiuj kompetentuloj“. Kaj S-ro BOIRAC daŭrigas: „Se vi aprobas tiun konkludon la ekzameno de la tuta demando povas esti komisiata al speciala komitato elektota de la Akademio, al kiu mi ankaŭ resendos la laborojn ricevitaĵajn aŭ ricevotaĵajn el kelkaj Lingvokomitatanoj pri tiu sama temo“. Tia komisiono estis nomata en Decembro 1911 kaj ĝi konsistis el DE SAUSSURE kiel prezidanto kaj GRABOWSKI kaj HÖVELER kiel membroj. Tamen pro multaj okupoj, kiujn li havis kiel Direktoro de la Gramatika Sekcio de la Akade-

mio, GRABOWSKI devis ekŝiĝi el la komisiono. Lia loko nur poste estis okupata de S-ro CART.

En sia raporto al la Oka Kongreso S-ro BOIRAC, Prezidanto de la Akademio, diris pri la laboroj de tiu ĉi komisiono: „Ĉar la temo pritraktota estas tre vasta kaj malfacila pro la diverseco de la vidpunktoj (vidpunkto praktika kaj vidpunkto teoria) oni decidis diskuti unu post la alia ĉiun el la 5 proponoj de ANTIDO kaj tiu metodo montriĝis bona, ĉar S-roj HÖVELER kaj DE SAUSSURE tuj interkonsentis pri la Propono 1-a kaj pri la Propono 2-a S-ro HÖVELER nur deziras ŝanĝeton en la formo de la „Principo de sufiĉo“.“ Tiu akordiĝo pri certaj punktoj facile kredigus, ke DE SAUSSURE kaj HÖVELER en la ĉefaj aferoj samopiniis, sed fakte tio estis tute kontraŭa, kiel evidentiĝos kiam ni estos rigardintaj de pli proksime la diversajn teoriojn. Tamen la parta interkonsento jam ebbligis, ke la du jam aluditaj proponoj de ANTIDO estu submetataj al la juĝo de la tuta Akademio kaj poste al tiu de la Lingva Komitato. En Oktobro 1912 la tuta Akademio do studis la du proponojn kaj ili estis aprobitaj kun granda plimulto, la dua kun iomete modifita teksto de HÖVELER. En Majo 1913 la Prezidanto de la Lingva Komitato povis komuniki, ke la de la Akademio aprobita teksto estas ankaŭ akceptita de la Lingva Komitato kaj ke ĝi do fariĝis oficiala.

Tiel la unua parto de la laboro de la Komisiono pri Vortfarado estis finita kaj ni jam havas en la akceptita rezolucio certan bazon por la Esperanta Vortteorio. Tamen la laboro ankoraŭ farota estis evidente pli granda ol tiu, kiu jam estis farita. La du jam akceptitaj proponoj de ANTIDO restis sur ĝenerala tereno kaj tial povis esti akceptataj de homoj, kiuj havis tre malsamajn opiniojn. Tiuj opinioj koncernis alian parton de la teorio, en kiu la ideoj estis tute kontraŭaj unu al la alia. Tio jam evidentiĝis dum la jaroj, dum kiuj la demando pri la Vortfarado estis konsiderata kaj la diversaj opinioj trovis formon en kelkaj broŝuroj kaj artikoloj, en kiuj la partioj defendis siajn vidpunktojn kun sama fervoro kaj diligento. Mi povas citi la jenajn verkaĵojn:

„La Elementoj kaj la Vortfarado“, de ĈEFEĈ (pseŭdonimo de HÖVELER) , Februaro 1911.

„Pluaj Argumentoj por pruvi, ke la teorio: „La radikoj en Esperanto havas gramatikan karakteron“ kontraŭstaras la intencojn de la Fundamento“, de la sama aŭtoro, Januaro 1912.

„Studo pri la Vortfarado de Esperanto“, de D-ro PANEL, Februaro 1912.

„La Esperanta Vortfarado laŭ la Fundamento“, de PAUL FRUITIER, 1914.

„Pri la gramatika specifikado de la fundamentaj radikoj“, de FAUVART-BASTOUL, 1914.

Okaze de la deka Kongreso en Parizo, 1914, ANTIDO ankaŭ aperigis verketon, titolitan: „La Vortteorio en Esperanto“, en kiu li resumis la tiutempan staton de la koncerna demando kaj detale klarigis sian tutan teorion. Bedaŭrinde la eksplodo de la unua mondmilito dum longa tempo malhelpis la regulan laboron de la tuta Akademio kaj de ĝiaj komisionoj kaj do ne estas mirige, ke la tuta afero restis en sia nesolvita stato. Tamen DE SAUSSURE daŭrigis sian laboron kaj reesploris la tutan temon post kiam GRABOWSKI en la komisiono estis anstataŭita de CART. Studinte ankaŭ aliajn teoriojn kaj diversajn kritikojn, DE SAUSSURE verkis novan raporton, aperintan en 1915 kaj titolitan: „Fundamentaj Reguloj de la Vortteorio en Esperanto“, en kiu la tuta teorio estas esprimita per 16 reguloj. Tiu raporto estis denove proponata al la Akademio kaj samtempe la aŭtoro sendis ĝin al ĉiuj anoj de la Lingva Komitato, petante ilian opinion. Laŭ mia scio la raporto neniam estis definitive studata de la Akademio kaj ĝis nun la demando do restis en sia nefinita stato. Ke post la milito kaj post la refunkciado de la lingvaj institucioj la laboro ne estas rekomencita, certe grandparte trovis sian kaŭzon en la malfideleco al Esperanto de DE SAUSSURE kaj en la morto de HÖVELER. Tamen estus tre dezirinde se la nuna Akademio, bazante sin sur la jam faritaj laboroj fine venu al definitiva solvo de la demando.

Jen estas do mallonge la historio de la esploro pri Esperanta Vortfarado. Ni nun transiros al la pli detala studo de la demando mem.

Kiel mi jam diris, la tuta demando pri la vortfarado havis sian originon en la malbonfame konataj „Reguloj de derivado“, stari-

gitaj de COUTURAT, pri kiuj tiu ĉi postulis, ke Esperanto obeu ilin. Tiaj reguloj ekzemple estas:

1) Se oni anstataŭigas la finan -i de verbo per -o oni ekhavas substantivon, kiu signifas la agon, esprimitan de la verbo. Ekz. dormi — dormo.

2) Se oni anstataŭigas la finan -a de adjektivo per -o oni ekhavas substantivon, kiu signifas personon, havantan la econ, esprimitan de la adjektivo. Do la signifo de la vorto *bono*, tiel derivita de *bona*, devus signifi bonulo.

Aplikante ekzemple la unuan regulon al Esperanto, COUTURAT trovis la sekvantan mallogikecon. Se de la substantivo *krono*, li diris, oni derivas la verbon *kroni*, kiel okazas en Esperanto, oni povas denove derivi de tiu verbo substantivon *krono*, kiu tiam devas signifi la agon, esprimitan per la verbo *kroni*. La vorto *krono* do havus du malsamajn signifojn: la objekto *krono* kaj la ago *kroni*. La rezonado estas tre trafa, sed ne la konkludo de COUTURAT, kiu pro ĝi decidis, ke Esperanto ne taŭgas tiurilate kaj ke oni ne povas derivi tiel verbojn kiel *kroni* el substantivo *krono*. Li do postulis, ke por verbigi la vorton *krono* oni bezonas specialan sufikson -iz' kaj do devus diri *kronizi*. Flankenlasante la demandon, ĉu la signifo de *kronizi* estas preciza en tiu ĉi okazo, ni devas konsideri, ĉu vere la tezo de COUTURAT estas ĝusta kaj ĉu li ne klopodis arbitre trudi al Esperanto derivregulojn, kiujn Esperanto tute ne bezonas obei.

Efektive por solvi tiun ĉi demandon, ni devas ĉerpi el la verkoj de ZAMENHOF mem kaj ni legas pri tiu ĉi afero tre rimarkindan paĝon en la „Fundamenta Krestomatio“ en artikolo „El la unua libro de la lingvo Esperanto“. La aŭtoro de Esperanto tie skribis:

„Mi aranĝis plenan dismembrigon de la ideoj en memstarajn vortojn, tiel ke la tuta lingvo, anstataŭ vortoj en diversaj gramatikaj formoj, konsistas sole nur el senŝanĝaj vortoj. Se vi prenos verkon, skribitan en mia lingvo, vi trovos, ke tie ĉiu vorto sin trovas ĉiam kaj sole en unu konstanta formo, nome en tiu formo, en kiu ĝi estas presita en la vortaro. Kaj la diversaj formoj gramatikaj, la reciprokaj rilatoj inter la vortoj k. t. p. estas esprimataj per

la kunigo de senŝanĝaj vortoj. Sed ĉar simila konstruo de lingvo estas tute fremda por la eŭropaj popoloj, kaj al kutimiĝi al ĝi estus por ili afero malfacila, tial mi tute alkonformigis tiun ĉi dismembriĝon de la lingvo al la spirito de la lingvoj eŭropaj, tiel ke se iu lernas mian lingvon laŭ lernolibro, ne traleginte antaŭe la antaŭparolon (kiu por la lernanto estas tute senbezona), — li eĉ ne supozos, ke la konstruo de tiu ĉi lingvo per io diferencas de la konstruo ĉe lia patra lingvo. Tiel ekzemple la devenon de la vorto „*fratino*“, kiu en efektiveco konsistas el tri vortoj: *frat* (frato), *in* (virino), *o* (kio estas, ekzistas) (= kio estas frato-virino = fratin-o), la lernolibro klarigas en la sekvanta maniero: frato = *frat*; sed ĉar ĉiu substantivo en la nominativo finiĝas per „o“ — sekve *frat' o*; por la formado de la sekso virina de tiu sama ideo, oni enmetas la vorteton „*in*“; sekve fratino — *frat'in'o*; kaj la signetoj estas skribataj tial, ĉar la gramatiko postulas ilian metadon inter la apartaj konsistaj partoj de la vortoj. En tia maniero la dismembriĝo de la lingvo neniel embarasas la lernanton; li eĉ ne suspektas, ke tio, kion li nomas finiĝo aŭ prefikso aŭ sufikso, estas tute memstara vorto, kiu ĉiam konservas egalan signifon, tute egale, ĉu ĝi estos uzata en la fino aŭ en la komenco de alia vorto aŭ memstare, ke ĉiu vorto kun egala rajto povas esti uzata kiel vorto radikala aŭ kiel gramatika parteto. Kaj tamen la rezultato de tiu ĉi konstruo de la lingvo estas tia, ke ĉion, kion vi skribas en la lingvo internacia, tuj kaj kun plena precizeco (per ŝlosilo aŭ eĉ sen ĝi) komprenos ĉiu, kiu ne sole ne ellernis antaŭe la gramatikon de la lingvo, sed eĉ neniam aŭdis pri ĝia ekzistado“.

Tio klare montras, ke en Esperanto ĉiu radikalo, afikso aŭ finaĵo estas memstara vorto kaj ke la signifo de el tiaj partoj kunmetita vorto estas nur trovebla per la kombino de la signifoj de la elementoj. Jen io, kio estas tute diferenca de la „Reguloj de derivado“ de COUTURAT, laŭ kiuj la signifo de vorto ankaŭ devus dependi de la maniero, laŭ kiu ĝi estus derivita de alia vorto de la sama familio. Tio tute detruas la teorion de COUTURAT, kiel jam montris DE SAUSSURE, kiu bazis sur tiu ĉi vidpunkto sian unuan proponon, faritan en 1910 al la Akademio pere de lia broŝuro „La logika bazo de Vortfarado en Esperanto“. Kiel mi jam klarigis, tiu

unua propono estis oficiale akceptita de la Akademio kaj de la Lingva Komitato. Ĝia enhavo estas la jena:

„La Akademio opinias, ke la vortformado en Esperanto estas fondita sur la logika kaj senpera konstruo de ĉiu aparta vorto kaj ne sur tiel nomitaj „reguloj de derivado“, ke reguloj de derivado malutilus al la lingvo, agante kontraŭ ĝia normala funkciado, ke tiaj reguloj alportus arbitrajn elementojn, ĝenantajn por la skriba lingvo kaj tre malutilajn por la parola lingvo“.

Se do tiel ni venis al la konkludo, ke la signifo de vorto nur povas esti ĉerpata el la signifoj de ĝiaj elementoj, la nepra bezono sin prezentas, ke ni havu precizan liston de la signifoj de tiuj elementoj, tio estas de la radikoj, la afiksoj kaj la finaĵoj. Efektive ni havas tian liston en la Universala Vortaro de ZAMENHOF, kiu formas parton de la „Fundamento de Esperanto“ kaj kie estas prezentataj ĉiuj radikoj sen finaĵoj, ĉiuj afiksoj kaj ĉiuj finaĵoj.

Komencante per la finaĵoj ni trovas ekzemple, ke -a indikas la adjektivon, -e la adverbon k. t. p., sed precizan difinon de la signifoj de tiuj ĉi finaĵoj la Universala Vortaro ne donas. Tamen ZAMENHOF diris klare en la 11-a regulo de la Fundamenta Gramatiko: „la gramatikaj finaĵoj estas rigardataj ankaŭ kiel memstaraj vortoj“. Nur pri la finaĵo -o ZAMENHOF diras en la artikolo en Fundamenta Krestomatio, kiun mi ĵus citis, ke ĝi signifas „kio estas, ekzistas“. Estus do dezirinde, ke la Akademio plenigu tiun manketon kaj precize difinu ankaŭ la signifon de la aliaj finaĵoj. ANTDO faris el tiu ĉi punkto sian trian proponon al la Akademio, kiu estas redaktita jene:

„Por ebligi aplikon de tiuj du fundamentaj principoj (enhavataj de la dua propono, pri kiu ni parolos poste), la Akademio opinias, ke oni devas doni al la finaĵoj -o, -a, -i, -e ne nur gramatikan rolon, sed ankaŭ difinitan logikan sencon, jene:

Finaĵo -o (substantiva) enhavas ĝeneralan sencon de ento, tiu ento estante ĉu persono, viva ento (-ul), ĉu neviva ento (abstrakta aŭ materia) (-aĵ).

Finaĵo -a (adjektiva) enhavas ĝeneralan ideon de kvalito aŭ karaktero (-ec), aŭ de rilate al.

Finaĵo -i (verba) enhavas ĝeneralan ideon de ago aŭ stato (-ad).

Finaĵo -e (adverba) enhavas ĝeneralan ideon de maniero.“

La ĉisupraj difinoj ebligas starigon de egalaĵoj inter la finaĵoj kaj la kvar ĝeneralaj sufiksoj, jene:

$$\begin{array}{l} \text{-ul} \\ \text{-o} = \text{-aj} \end{array} \qquad \text{-a} = \text{-ec} \qquad \text{-i} = \text{-ad}$$

Kiel mi jam diris la tria propono de ANTIDO ankoraŭ ne estas ĝenerale akceptita, sed mi opinias, ke povos ekzisti malmulte da kontraŭstaro kontraŭ ĝia akcepto.

Post la finaĵoj ni konsideru la afiksojn kaj la radikojn, kies signifoj estas pli precize donitaj en la Universala Vortaro. Oni ekzemple trovas en tiu Vortaro:

aĉet' — acheter — buy — kaufen — pokupatj — kupowaĉ
 akr' — aigu — sharp — scharf — ostry — ostry
 akv' — eau — water — Wasser — woda — woda

Laŭ mia kompreno tio klare montras, ke la vorto *aĉet'* devas esti rigardata kiel verbo, *akr'* kiel adjektivo kaj *akv'* kiel substantivo. Estas vere, ke en la uzata lingvo tiuj radikoj devas esti kompletigataj per la finaĵoj -i, -a kaj -o, sed tio ne malhelpas, ke la radiko *aĉet'* jam estas tute egalvalora al la verbo *aĉeti*, la radiko *akr'* al la adjektivo *akra* kaj la radiko *akv'* al la substantivo *akvo*. Tio tute akordiĝas kun la ĵus citita klarigo de ZAMENHOF, ke *frato* estas egala al *frat'*. Tiu tezo ankaŭ trovas pruvon en la rezonado, ke se oni ne akceptas, ke vere la signifo de *aĉet'* estas *aĉeti* oni ne povas precize difini la signifon de la radiko kaj la sama valoras por ĉiuj aliaj radikoj. Oni nur povas precize difini la signifon de radiko se ĉiu radiko sen finaĵo jam havas gramatikan karakteron, tio estas, ke ĝi estas ĉu verbo, ĉu adjektivo k. t. p. Tiu konkludo ŝajnas esti tute neevitebla, sed tamen la tezo pri la gramatika karaktero de la radikoj trovis diversajn kontraŭulojn.

La ĉefa inter ili estis HÖVELER, kiu en tiu ĉi punkto staris tute kontraŭ DE SAUSSURE. Tion pravas jam la titolo de lia broŝuro: „Pluaj argumentoj por pruvi, ke la teorio „La radikoj en Esperanto havas gramatikan karakteron“ kontraŭstaras la intencojn de la Fundamento“. Estas interese rigardi tiujn argumentojn, kiujn HÖVELER donis en tiu ĉi libreto kaj en sia: „La Elementoj kaj la Vortfarado“:

„Estas kompreneble kaj nedisputeble, ke artefarita internacia lingvo ideala kaj kiel eble plej perfekta nepre devas obei kaj konservi la principon de la unusignifeco de la elementoj“. Kaj aliloke:

„Ne tia konfuza malhelpo (kiel en la naturaj lingvoj) ekzistas en Esperanto, ĉar ĝi posedas malgrandan limigitan nombron da radikoj, kiuj ne esprimas ideojn ĝeneralajn, sed precize difinitajn“.

Tamen ne estas al mi klare, kiel oni povas precize difini la signifon de la radiko *aĉet'*, se ĝi ne estas la verbo *aĉeti*.

Sed aliloke HÖVELER skribis:

„Estas do eraro kaj malprogresado doni al la radiko en Esperanto karakteron de vorto“, kaj plue:

„Radikoj ne povas esti difinitaj kiel adjektivaj, ĉar ĉiu radiko povas esti adjektive uzata; ne verbaj, ĉar eĉ prepozicioj povas fariĝi verboj (peri, superi, ĉirkaŭi k. t. p.)“. Nu, tio lasta, laŭ mia ideo, pruvas nenion, ĉar se el la prepozicio *per* oni povas formi verbon laŭ maniero, kiun ni studos poste, tio tute ne pruvas, ke *aĉet'* ne povas esti verbo.

Mi citas ankoraŭ:

„Estas ne eble starigi el la materialo de la Fundamento la tezon, ke la elementoj mem de la vortfarado jam enhavas, kiel en la naciaj lingvoj, la karakteron de vortoj, kiujn oni povas distingi kiel substantivoj (persono kaj objekto), verboj (transitivaj kaj intransitivaj) kaj adjektivoj (esprimantaj la ecojn de ĉiuj kvar)“.

HÖVELER faris ankoraŭ pluan paŝon kaj diris:

„Radikojn kun -i oni ne povas distingi kiel transitivajn kaj intransitivajn, tiujn kun -o ne kiel personojn kaj objektojn, nek tiujn kun -a kiel esprimantajn la ecojn nur de la o-formoj kaj ne tiujn de la verboj. Nek estas logike distingi la radikojn laŭ ideoj de gramatiko (substantivoj, adjektivoj, adverboj kaj verboj), ĉar gramatiko estas apartaĵo de la naturaj lingvoj, kiun Esperanto ne posedas, aŭ pli ĝuste diri, solvis per la lingvoelementoj mem“.

Jen do diversaj citaĵoj el la verketo de HÖVELER, laŭ kiuj li insistas, ke la Esperantaj radikoj ne povas havi gramatikan karakteron. Sed aliflanke la pruvojn de tiu ĉi tezo oni ne trovas, almenaŭ mi vane serĉis ilin. Sed estas alia afero, kiu certe mirigos

vin, se mi citas ankoraŭ kelkajn aliajn frazojn el la sama libro. Jen ili estas:

„Logiko postulas, ke oni dispartigu kaj distingu la radikojn laŭ la du elementoj de la plej simpla frazo (unu plena homa penso), la parto, kiu signifas agon kaj la parto, al kiu tiu ĉi ago sin direktas, aŭ de kiu ĝi eliras: *fil(o) obe(as)*, *kat(o) kapt(is) mus(on)*“. Kio do, ĉu do tamen la radikoj estas apartigeblaj en du klasoj kaj ĉu ili ne ĉiuj estas egalaj en sia neŭtraleco?

HÖVELER plue diras:

„Ĉiu penso konsistas el almenaŭ unu abstrakta parto, kiu diras kiamaniere io aŭ iu estas, fariĝas aŭ agas kaj unu konkreta parto, kiu diras kiu aŭ kio estas, fariĝas aŭ agas“.

Kaj jen:

„Responde al tio la elementoj de ideala kaj en si perfekta lingvo bezonas esti klasigataj laŭ abstrakteco kaj konkreteco. Tio okazas en Esperanto, ĉar ĝiaj elementoj povas esti distingataj kiel ideoj konkretaj kaj abstraktaj, kiuj en siaj signifoj estas unusencaj kaj liberaj de gramatikaj aŭ aliaj proprecoj de la naciaj lingvoj“.

HÖVELER plue donis skizon de la Esperanta radikaro logike grupigita. Unue li distingis inter „radikoj ne senpere de vortigiloj uzeblaj“ kaj „radikoj senpere de vortigiloj uzeblaj“. Tiu divido estas allasebla, ĉar vere estas radikoj, kiuj devas esti kompletigitaj per -o, -a k. t. p. por esti kompleta vorto kaj aliaj, kiuj per si mem estas kompletaj vortoj, kiel ekzemple prepozicioj, multaj adverboj k. t. p. Sed plue HÖVELER faris la jenan distingon en la grupo de radikoj ne senpere de vortigiloj uzeblaj kaj li nomas:

a) Konkretoj, kies ideo estas persono aŭ objekto aŭ ilia eco. Objekto estas ankaŭ ĉio, kio sin povas prezenti al la sencoj agante kiel objekto (ekz. tempo, sano, spaco k. t. p.). Neniam konkreta radikoj povas enhavi la ideon de ago.

Sekvas diversaj radikoj el la Universala Vortaro, klasigeblaj en tiu ĉi grupo: *abat'*, *abel'*, *abi'*, *ablativ'* k. t. p.

b) Abstraktoj, kies ideo esprimas agadon aŭ ĝian econ. Agado ankaŭ estas ĉia energio kaj ĉeso de energio (ekz. kuŝi, stari, lumi k. t. p. Neniam abstrakta radikoj povas enhavi la ideon de objekto.

Sekvas denove ekzemploj el la Universala Vortaro: *abomen'*, *aĉet'*, *administr'*, *admir'*, *admon'* k. t. p.

Vere post tia grupigo estas iomete strange legi kelkajn paĝojn poste: „En la vortfarado oni devas ĉiam memori, ke la radikoj estas absolute neŭtralaj“. Kaj plue: „Oni ne forgesu, ke radiko ne estas vorto, sed ke ĝi fariĝas tia nur post aldono de vortigilo“. (Tio do estas rekte kontraŭa al la eldiro de ZAMENHOF, laŭ kiu ĉiu radiko, eĉ afikso kaj finaĵo, estas tute memstara vorto). „Ĝi do ne povas esti substantivo, adjektivo aŭ verbo. Ĝi nur esprimas ĝeneralan ideon de io abstrakta aŭ konkreta kaj ĉiuj povas fariĝi vortoj signifantaj personon, objekton aŭ agon per aldono de precizigiloj kaj eĉ sen ili, se la praktiko pruvis por bona komprenado ilin nebezonataj“.

Vere oni ne bezonas multe da talento por kompreni, ke HÖVELER mem faras dividon preskaŭ tute egalan al tiu, kiun li forĵetas, ĉar liaj konkretoj precize estas la substantivaj kaj adjektivaj radikoj kaj liaj abstraktoj la verbaj kaj adverbaj. Eĉ oni povas rimarkigi, ke la nomoj konkretoj kaj abstraktoj ne estas tre taŭge elektitaj kaj la distingo inter substantivoj, adjektivoj, verboj kaj adverboj estas multe pli klara.

La fakto, ke en la verketo de HÖVELER, „La Elementoj kaj la Vortfarado“, mi ne sukcesis trovi la taŭgajn pruvojn por la tezo, ke la radikoj ne havas gramatikan karakteron, igis min enrigardi kun multe da scivolo lian broŝuron, „Pluaj argumentoj“ kaj mi havis la esperon, ke en ĝi mi trovos la nepre de la teorio de HÖVELER bezonatajn pruvojn. Nu, argumentojn la libreto ja enhavas, sed mi ne povas diri, ke ili kontentigis min.

La plej stranga en la tuta afero estas, ke ankaŭ HÖVELER sin bazas sur la Fundamento, aŭ almenaŭ, ke li opinias trovi tie la pruvojn por sia teorio. Li skribis inter alie: „La Fundamento diras, „substantivoj estas formataj per aldono de o al la radiko“. Ĉar o formas la substantivon, sekvas logike, ke substantivo antaŭe ne ekzistis“.

Nu, tiu rezonado ŝajnas tre trafa, sed tamen mi devas fari kelkajn rimarkojn. Unue, la aluditan frazon oni trovas nur en la angla parto de la Fundamento: Substantives are formed by adding o to the root. En la kvar aliaj tradukoj (la franca, la germana, la rusa kaj la pola) oni simple legas, ke la substantivo ĉiam finiĝas per o. Sed eĉ se oni volas akcepti nur la anglan tekston, oni devas

bone legi ĝin por kompreni ĝin ĝuste. Se substantivoj estas formataj per aldono de o al la radikoj, tio tute ne volas diri, ke la radiko ne povas havi gramatikan karakteron, ĉar kompleta substantivo, tia, kia ĝi estas uzata en la parolata kaj skribata lingvo, la radiko ja ne estas. Estas do tute ne mirige, ke ZAMENHOF diris, ke la radiko devas esti kompletigata per o por formi substantivon, se oni memoras, ke en tiu ĉi okazo la aldonita o tute ne aldonas ion al la signifo laŭ la jam konata egalaĵo *frat' = frato*.

HÖVELER plue diris: „Se do oni deprenas de la vorto „homo“ la signon o, oni forprenas samtempe ĝian substantivecon kaj en tio kuŝas laŭ mia opinio nedisputebla pruvo, ke la restaĵo, la pura radiko „hom“, nek plu estas substantivo, nek substantiva, sed nevorta trunko, sen gramatika eco, kapabla nur doni sian specialan bazideon al la tuta branĉaro de substantivoj, adjektivoj, verboj k. t. p. per ĝi fareblaj kun la gramatikaj finaĵoj kaj afiksoj“. Tiun nedisputeblan pruvon mi ne vidas kaj mi ŝatus scii kio do estas la signifo de hom', se ĝi ne estas substantiva, sed nevorta trunko? La plej kurioza afero estas, ke aliloke HÖVELER klasigas *hom'* inter la konkretaj radikoj, do precize eldiras, ke tiu radiko almenaŭ ne estas verba. Tio estas io alia ol diri, ke ĝi estas absolute neŭtrala.

HÖVELER plue klopodis montri, ke ekzemple la radiko *jun'* ne povas esti nomata adjektiva radiko. „Tiam la vorto *juno*“, li diras, „nur povus signifi econ kaj Esperanto bezonus regulojn, laŭ kiuj oni povus ekscii, ĉu ĝi prezentas econ personan aŭ objektan. Aliflanke se *jun'* estas pura radiko sen ia kungusto de gramatikeco, tiam estus klare, ke la substantivo *juno* signifas nek personon, nek objekton, nek econ, sed ke ĝi estas komprenaĵo, kiu enhavas la bazideon de ĉiuj tri“. Li plue montras, ke la signifo de tiaj substantivoj estas ĝeneraligo de la ideo de la radiko, ekzemple, ke „la bono“ signifas angle *the good*, germane *das Gute*. Sed laŭ mia opinio HÖVELER donis tie ĉi tre taŭgan pruvon, ke la radiko *bon'* estas adjektiva. Se *jun'*, *bon'* estas tute neŭtralaj radikoj kaj same ekzemple *tag'*, oni devas konkludi, ke ankaŭ *tago* estas la ĝeneraligo de la ideo de la radiko kaj ke „la tago“ signifus ion similan al *the daily*, *das Tägliche*. La mallogikeco estas evidenta kaj oni tuj konkludas, ke la radikoj *jun'* kaj *bon'* estas adjektivaj kaj ke *tag'* estas substantiva radiko.

Mi do ne povas akordiĝi kun la aserto de HÖVELER, „ke oni ne povas dispartigi radikojn en Esperanto kiel adjektivajn estas do evidenta kaj nedisputebla fakto“.

La pruvoj, kiujn li klopodas doni por la tezo, ke ankaŭ substantivaj kaj verbaj radikoj ne povas ekzisti, ne estas pli konvinkaj ol la jam priparolitaj. Mi do ne plu pritraktos ilin.

En sia teorio, ke la radikoj ne havas gramatikan karakteron, S-ro HÖVELER trovis samideanon en D-ro PANEL, verkinto de „Studo pri la Vortfarado de Esperanto“, aperinta en Normanda Stelo. Sian admiron pri la vortteorio de HÖVELER D-ro PANEL esprimis per la vortoj: „Kion mi sentis malklare S-ro ĈEFEĈ esprimis tre hele en tre mirinda verko. „La Elementoj kaj la Vortfarado“. Tamen en unu punkto li malsamopiniis kun HÖVELER kaj mi kredas, ke en tio ĉi li estas pli konsekvenca. „Sinjoro ĈEFEĈ“, li diris, „sin liberigis el la bezono de la karakterizitaj radikoj, sed li deklaras, ke ili estas abstraktaj aŭ konkretaj. Mi trovas, ke tiu rimarko ne estas tre utila, eĉ ke ĝi estas iom malutila. Oni povas streki tiun frazon kaj la libro restas plena: ĉiuj konkludoj de la aŭtoro restas taŭgaj kaj klaraj por tiuj, kiuj rifuzas la opinion, ke la radikoj estas abstraktaj aŭ konkretaj“.

La argumentoj de D-ro PANEL estas ofte similaj al tiuj de HÖVELER. Sed estas kelkaj punktoj, kiuj meritas specialan atenton. D-ro PANEL atentigas, kaj certe prave, ke la normala loko de vorto estas en la frazo kaj do la kunteksto influas la signifon de la vortoj. Tamen li tro insistas pri tiu ĉi punkto, dirante ke la rolo de la karakterizeco de la radikoj povas esti tute anstataŭigata de la rolo de la kunteksto. Ke tiu teorio kondukas al mallogikeco pravas la jena ekzemplo: „En Universala Vortaro“, D-ro PANEL skribis, „*sekretari* estas tradukita per la vorto *secrétaire*, *secretary*. Se oni konkludas de tio, ke la radiko *sekretari* havas karakteron substantivan, tio ne instruas nin por scii, ĉu la vorto sekretario estas la franca substantivo persono aŭ institucio. Por scii, ke sekretario estas persono ne sufiĉas, ke mi memoru, ke la radiko havas karakteron substantivan, ĉar kun tiu sola sciigo mi povas konkludi, ke la vorto sekretario estas la substantivo, kiu montras la institucion, la oficon, *le secrétariat*, *the secretary's office*, tiel bone, kiel la personon, *le secrétaire*, *the secretary*“.

Nu, tiu rimarko estas tute maltrafa, ĉar neniam oni asertis, ke la fakto, ke *sekretari'* estas substantiva radiko ebligas distingi, ĉu la radiko signifas personon aŭ institucion. Estas ja tute nature, ke por scii, kion la radiko signifas, oni uzas la tradukon kaj ĉar tiu traduko klare montras, ke sekretario estas persono, neniu dubo povas resti.

D-ro PANEL skribas: „Por scii, ke la vorto sekretario estas persono, estas necese, ke mi memoru, ke la radiko *sekretari'* estas tradukita de la vorto *secrétaire*“. Kion D-ro PANEL deziris? Ĉu li volas eble per la fakto, ke sekretari' komenciĝas per s diveni ĝian signifon? Ĉu estas tro alta postulo memori la signifon de radiko per traduko?

Koncerne al la principa demando pri la gramatika karaktero de la radikoj feliĉe ankaŭ estis gravaj partianoj de la opinio, ke oni nepre devas rigardi la radikojn kiel havantajn gramatikan specifikecon. Por DE SAUSSURE tiu principo estis unu el la bazoj de lia tuta teorio.

Mi ankaŭ povas nomi la konatan prezidinton de la Akademio, rektoron BOIRAC, kiu jam en la enkonduko de sia „Plena Vortaro“ skribis: „Kiel oni vidas, ni starigas kiel esencan principon de Esperanto la specifikan diversecon de la radikoj“.

Ankaŭ PAUL FRUICIER en sia libro: „La Esperanta Vortfarado laŭ la Fundamento“ sin montris konvinkita partiano de la gramatika specifikeco de la radikoj.

La gramatika specifikeco de la radikoj estas ankaŭ klare elmontrata en la broŝuro „Pri la gramatika specifikeco de la Fundamentaj Radikoj“, de Komandanto FAUVART BASTOUL. Lia broŝuro estas ankoraŭ interesa pro la fakto, ke ĝi akcentas, ke eĉ pri la verbaj radikoj oni devas precize distingi, ĉu ili estas aktivaj, neŭtraj aŭ refleksaj kaj vere, se oni precize difinas la signifon de radiko, ne povas resti dubo pri la transitiveco aŭ netransitiveco de verbo.

Evidentiĝos, ke la principo de la gramatika karaktero de la radikoj estas unu el la bazideoj por konstrui taŭgan vortteorion. Tia vortteorio estas donita en tre kompleta formo de DE SAUSSURE kaj ni nun rigardos tiun teorion pli detale. Samtempe kun la gramatika specifikeco ni akceptas, ke la signifo de ĉiu afikso kaj finaĵo

devas esti egale precize difinata kiel tiu de la radikoj. Koncerne al la finaĵoj ni do devas precize fiksi la signifon kaj por tio la jam citita propono de ANTIDO formas taŭgan bazon.

Konsiderante, ke la vortelementoj do estas la konstruĝtonoj, el kiuj la vortoj estas kunmetitaj, ni trovas, ke ekzistas du problemoj, nome:

1) la vortanalizo, kiu instruas kiel oni difinas la signifon de vorto el tiu de ĝiaj elementoj;

2) la vortsintezo, kiu ebligas konstrui vorton, havantan ian antaŭe difinitan signifon.

En tiu ĉi analizo kaj sintezo nin gvidas la jam de la Akademio akceptita unua propono de ANTIDO pri la konstruo de vortoj sen „Reguloj de derivado“; la signifo de ĉiu vorto estas kvazaŭ trovata per adicio de la signifoj de ĝiaj elementoj. Ĉar laŭ ZAMENHOF ĉiu elemento de Esperanta vorto mem devas esti rigardata kiel memstara vorto, oni en Esperanto povas nur paroli pri kunmetitaj vortoj kaj ne pri derivitaj vortoj. Nomante la elementojn (radikojn, afiksojn kaj finaĵojn) vortatomoj, oni povas nomi kunmetitan vorton vortmolekulo. Se vorto konsistas el nur unu atomo oni nomas ĝin simpla vorto.

Analizante vortmolekulon oni devas atendi, ke la senco de vorto ne estas ĉiam nevariebla. Ofte okazas, ke vorto, metita en ian tekston, havas iomete alian signifon ol kiam ĝi estas konsiderata tute memstare. Se ekzemple mi nomas la vorton 58, tiu vorto havas precizan kaj unusencan signifon. Sed se, komencante leteron, mi skribas la daton: la 7-a de Aŭgusto 58, tiu sama vorto 58 ne plu signifas 58, sed 1958. El tio sekvas, ke unue ĉiu vorto havas precizan kaj nevarieblan senco, kiun ni nomas laŭ DE SAUSSURE la *senco rigida* kaj kiun la vorto havas sen kunteksto. Sed plue ĉiu vorto havas unu aŭ pli da sencoj, kiuj dependas ne nur de la rigida senco, sed ankaŭ de la kunteksto. Tiujn sencojn ni nomas la *sencoj elastaj*.

DE SAUSSURE formulis tion ĉi en la du sekvantaj principoj:

1) *Principo de rigideco (aŭ unusenceco)*: Ĉiu vorto posedas unu senco *rigidan*, nome tiun, kiu plej nature rezultas de ĝia tuta enhavo kaj nur de tiu enhavo, t. e. de la enhavo de ĝiaj diversaj partoj.

2) *Principo de elasteco*: Krom tiu *rigida* senco ĉiu vorto povas akiri diversajn pli malpli *elastajn* sencojn, kiuj rezultas ne nur de la enhavo de la vorto, sed ankaŭ de la akompananta kunteksto.

Ke vere la elastaj sencoj de la vortoj ekzistas, tion pruvas la tuta Esperanta literaturo, kie ili estas ĉie troveblaj. Iomete klasika ekzemplo estas la frazo el la traduko de „Hamlet“ de ZAMENHOF: „Kiel sigelis vi la skribon“? Tie ĉi la vorto *skribo*, kiu en sia rigida senco enhavas nur la ideon de la *ago skribi*, evidente signifas *skribitaĵo* kaj tiu signifo estas tute klara laŭ la kunteksto. Aliflanke oni ne povas nei, ke ĉiu vorto havas rigidan sencon, ĉar tiu rigida senco estas difinita de la rigida senco de la elementoj, kies rigida senco siavice rezultas el la Universala Vortaro.

Ni unue okupos nin pri la rigida senco de la vortoj. Konsultante la Universalan Vortaron kaj ĝiajn Oficialajn Aldonojn oni konstatas, ke ĉiu vortatomo esprimas kiel eble plej klare kaj unu-sence unu solan ideon, kiu estas difinita de la traduko en lingvoj franca, angla, germana, rusa kaj pola. Komparante la diversajn atomojn oni ankaŭ trovas, ke estas inter la ideoj diversaj gradoj de ĝeneraleco. Ekzemple la signifo de la radiko *frukt* estas pli ĝenerala ol tiu de *pom*, kiu lasta estas pli speciala. La ideo de *pom* jam enhavas en si la pli ĝeneralan ideon *frukt*, sed ne inverse. Tion ni esprimas skribante:

pom
(*frukt*)

Siavice la ideo *frukt* enhavas la ankoraŭ pli ĝeneralan ideon *aĵ*, ĉar ĉiuj fruktoj estas aĵoj, objektoj. Same la ideo *aĵ* denove enhavas la pli ĝeneralan ideon, esprimatan de la atomo *o* (*kio estas, ekzistas*). Fine oni do povas skribi:

pom
(*frukt*)
(*aĵ*)
(*o*)

El tio ĉi sekvas, ke la radikoj reprezentas specialajn ideojn. La sufiksaj atomoj esprimas pli ĝeneralajn ideojn kaj la finaĵaj ato-

moj reprezentas la plej ĝeneralajn ideojn. La signifojn de la finaĵaj atomoj ni prenos, kiel jam montrite:

- o* = kio estas, ekzistas
- a* = kiu havas econ aŭ kiu rilatas al
- i* = fari agon aŭ esti en stato
- e* = laŭ maniero

Tiuj ideoj estas tute nedependaj unu de la alia kaj do la ideo *o* neniam povas enhavi la ideon *a* aŭ *i* nek reciproke. Se do la ideo *pom* enhavas la ideon *o*, t. e. la substantivan ideon, ĝi ne povas enhavi nek la adjektivan ideon (*a*), nek le verban (*i*). Tio esprimas la jam priparolitan fakton, ke ĉiuj atomoj (radikoj, afiksoj kaj finaĵoj) portas difinitan gramatikan karakteron en si mem.

En multaj okazoj oni tuj rekonas laŭ la signifo la gramatikan karakteron de iu atomo. Ekzemple oni tuj sentas, ke radikoj kiel *hom*, *ĉeval*, *April* kaj la sufiksoj *ing* kaj *er* estas substantivaj. Same la radikoj *bel* kaj *jun* estas adjektivaj, kiel ankaŭ la sufiksoj *abl* kaj *ind*. Fine la radikoj *far*, *trov* kaj *kur* estas tuj rekonataj kiel verbaj.

Sed estas aliaj atomoj, kies gramatika karaktero ne estas tiel evidenta. Ekzemple pri la radiko *bros* oni povas demandi al si, ĉu ĝi reprezentas agon aŭ ilon. El la radiko mem oni ne povas decidi pri tio, sed en la Universala Vortaro oni trovas:

bros — brosse, brush, Bürste, ščëtka, szczotka, kio montras, ke la signifo de *bros* estas tiu de la *ilo por brosi*. La atomo *bros* do enhavas la pli ĝeneralan ideon *il* kiu entenas la ankoraŭ pli ĝeneralan ideon *aĵ*, kiu entenas la plej ĝeneralan ideon *o*. Oni do povas skribi:

bros
(*il*)
(*aĵ*)
(*o*)

Ni devas akcenti, ke la substantiva karaktero de la radiko *bros* dependas nur de arbitra elekto de D-ro ZAMENHOF. //

Por bone koni la signifojn de la vortatomoj estas do necese, ke

ni dividu la vortatomojn de la Universala Vortaro en kvar klasojn. Tiuj klasoj enhavas:

- a) la substantivajn atomojn, kiuj enhavas la ideon *o*
- b) la adjektivajn atomojn, kiuj enhavas la ideon *a*
- c) la verbajn atomojn, kiuj enhavas la ideon *i*
- ĉ) la senkarakterajn atomojn, kiuj enhavas nek *o*, nek *a*, nek *i*.

Ekzemploj:

Substantivaj atomoj:

abat, abel, abi, ablativ, abrikot, absces, absint, acer, adjektiv, adverb, aer, afer, aĝ, agl k. t. p.

Adjektivaj atomoj:

acid, afabl, agrabl, akr, ali, alt, ampleks, antikv, apart, arogant, avar, avid, bel, blank k. t. p.

Verbaj atomoj:

abomen, abon, aĉet, administr, admir, admon, ador, adult, afekt, ag, agac, agord, akcel, akcent k. t. p.

Senkarakteraj atomoj:

adiaŭ, ajn, al, almenaŭ, ambaŭ, ankaŭ, ankoraŭ, anstataŭ, antaŭ, apenaŭ, apud, aŭ, baldaŭ, ĉar k. t. p.

Tiu ĉi klasigo sufiĉas por difini de ĉiu vortatomo la rigidan sencon. Speciale interesa estas la tabelo por la sufiksoj, kiu estas la jena:

Substantivaj sufiksoj:

aĵ, ul, ist, an, il, uj, ej, ar, in, ing, er, estr, id.

Adjektivaj sufiksoj:

ec, ebl, ind, em.

Verbaj sufiksoj:

ad, ig, iĝ.

Senkarakteraj sufiksoj:

eg, et, aĉ, um.

Oni bone komprenu, ke la gramatika karaktero nur rilatas al la radiko aŭ sufikso mem. Tiel ekzemple, kvankam adjektiva sufikso, *em* povas tre bone servi al la formado de substantivoj kiel *dormemo*, *ŝanĝemo* kaj simile la verba sufikso *ig* povas esti uzata

por formi substantivojn aŭ adjektivojn: *devigo*, *deviga*, *saniga* k. t. p.

La ideo *o* estas komuna ideo de ĉiuj substantivoj, sed tiu sama komuna ideo povas ankaŭ esti esprimata per la sufikso *aĵ*, ĉar ĉiu substantivo reprezentas aĵon, konkretaĵon kiel *hom*, aŭ abstraktaĵon kiel *scienc*. La finaĵo *o* do egalvaloras al la sufikso *aĵ*. Same la komuna ideo *a* de la adjektivoj estas ankaŭ esprimebla per la sufikso *ec* kaj la finaĵo *a*, almenaŭ kiam ĝi esprimas kvaliton, egalvaloras al la sufikso *ec*. Fine la komunan ideon *i* de ĉiuj verboj oni ankaŭ povas esprimi per la sufikso *ad*, kiu ne nur esprimas la daŭron (staton), sed ankaŭ la agon. La finaĵo *i* do egalvaloras al la sufikso *ad*. Resume:

$$o = aĵ \qquad a = ec \qquad i = ad$$

Tiujn ĉi ses atomojn DE SAUSSURE nomis atomoj fundamentaj, ĉar ili simbolicas la plej ĝeneralajn ideojn. Li plue montras, ke ankaŭ ekzistas inter la radikoj tiaj fundamentaj atomoj, kiuj korespondas kun la jam nomitaj. Oni trovas tiel:

finaĵo *o* = sufikso *aĵ* = radiko kio (estas)

finaĵo *a* = sufikso *ec* = radiko kvalit = prepozicio de =
radiko kiu (estas aŭ rilatas)

finaĵo *i* = sufikso *ad* = radiko ag = radiko stat

Ni nun faris la necesajn preparojn por analizi kunmetitajn vortojn kaj ni prenu kiel ekzemplon la vorton *homlevilo*. Tiun vorton ni unue disigas en ĝiajn kvar atomojn jene: *hom-lev-il-o*. Plue rigardante pli detale la diversajn atomojn, ni konstatas unue, ke la atomo *hom* estas speciala ideo, kiu enhavas la pli ĝeneralan ideon „vivanta estaĵo“, esprimeblan per la sufikso *ul*. Tiu ideo *ul* denove enhavas la pli ĝeneralan ideon *aĵ* (viva aŭ neviva objekto) kaj tiu ĉi ideo fine enhavas la plej ĝeneralan ideon *o*. En la sama maniero la atomo *lev* esprimas specialan ideon de aktiva verbo kaj ĝi do enhavas la pli ĝeneralan ideon *ag*, kiu siavice entenas la ĝeneralan verban ideon *i*. Fine la speciala atomo *il* enhavas la pli ĝeneralan ideon *aĵ* (objekto), kiu siavice enhavas la ideon *o*. Ni do povas skribi:

hom - lev - il - o
 (*ul*) (*ag*) (*af*)
 (*af*) (*i*) (*o*)
 (*o*)

Tiel oni povas klasigi la kunmetitajn vortojn laŭ diversaj tipoj, difinitaj per la ĝeneralaj atomoj *o*, *a*, *i*. Ekzemple homlevilo apartenas al la tipo (*o - i - o - o*).

En kelkaj okazoj la analizo de vorto ne kondukas tuj al definitiva rezultato. Ekzemple analizante la vorton *kroni* oni trovas, ke ĝi apartenas al la tipo (*o-i*) kaj ke ĝi do estas specialaĵo de *af-i*. Sed tiu vorto *afi* ne havas precizan signifon kaj tio pravas, ke oni ne devas simple kunmeti la du atomojn *af* kaj *i*. Devas resti elasta ligo inter tiuj du atomoj, kiun oni povas esprimi per la vortoj *karakterizata per*. Do

af-i = *i* karakterizata per *af*,

aŭ, ĉar *i* = *ag* = fari agon,

af-i = fari agon, karakterizatan per *af*.

Simile do

kron-i = fari agon, karakterizatan per la *af*o kron.

Laŭ la priskribita sistemo de vortanalizo oni povas ĉiam precize difini la signifon de iu ajn vorto nur per ĝia enhavo, tio estas per la signifo de ĝiaj elementoj kaj sen ia helpo de „reguloj de derivado“. Tio plene pravigas la unuan de la Akademio akceptitan principon: „La vortformado en Esperanto estas fondita sur la logika kaj senpera konstruo de ĉiu aparta vorto kaj ne sur tiel nomitaj „reguloj de derivado“.“

La problemo de la vortsintezo estas kompreneble inversa al tiu de la vortanalizo. Ĝia tasko estas: konstrui vortmolekulon, kiu reprezentas donitan ideon. En la apliko de la vortsintezo oni devas lasi sin gvidi de du principoj, tiu de neceseco kaj tiu de sufiĉeco. Tiuj du principoj estis entenataj en la dua propono de ANTIDIO al la Akademio, kiu estis akceptata kun malgranda ŝanĝo, proponita de ĈEFEĈ. La originala propono estis la jena:

La Akademio opinias, ke multaj aŭtoroj trouzas sufiksojn; tio estas preskaŭ ne evitebla en la parolado, sed tio igas la skriban lingvon nenecese peza. La kaŭzo de tiu trouzo kuŝas en la fakto, ke nevole oni ofte tro insistas sur ĉiu esprimota ideo por ĝin pene-trigi pli forte en la spiriton de la aŭskultanto aŭ de la leganto. Ĉar aliparte oni ne devas tiel ŝparegi la sufiksojn, ke la vortoj fariĝos nekompreneblaj, estas konsilinde difini la du limojn, inter kiuj oni devus resti, tiamaniere, ke oni lasus al arbitro kaj al personaj preferoj rolon kiel eble plej malgrandan. La Akademio do rekomendas al la aŭtoroj Esperantistaj, ke ili sekvu la du jenajn principojn, kiuj kontraŭstaras unu la alian kaj formas la logikan bazon de la vortkonstruo en Esperanto.

a) *Principo de neceso*: En konstruo de vorto oni devas enkonduki ĉiujn vortradikojn, sufiksojn, prefiksojn kaj finaĵon necesajn por elvoki plene la ideon esprimotan de tiu vorto.

b) *Principo de sufiĉo*: Kiel eble plej oni devas eviti dufojan ripeton de la sama ideo en la sama vorto kaj oni devas ne enkonduki en la vorton fremdajn ideojn, kiuj ne estas entenataj en la ideo esprimota.

La modifo en la teksto de la Principo de sufiĉo, proponita de HÖVELER, estis bazita sur la timo, ke la akcepto en la proponita formo entenus jam principan decidon pri la demando de la gramatika karaktero de la radikoj. Tamen la ŝanĝita formo, kiu estis akceptata de la Akademio, ne enhavas grandan diferencon de la teksto proponita de ANTID. La akceptita teksto estas la jena:

Principo de sufiĉo: Se la ideo tiamaniere esprimita estas jam bone kaj nekonfuzeble komprenata el la kunteksto sen iu el la sufiksoj uzitaj, tiu ĉi sufikso povas esti elĵetata kiel neutila kaj nenecesa.

La Principo de sufiĉo klare montras, ke oni devas se eble eviti pleonasmojn en la konstruo de vortmolekuloj. Se ekzemple ni analizas la vorton *virgulino*, ni trovas la skemon:

<i>virg</i>	-	<i>ul</i>	-	<i>in</i>	-	<i>o</i>
(ec)		(aĵ)		(ul)		
(a)		(o)		(aĵ)		
				(o)		

grandino!
dikino?!

El tio sekvas, ke la ideo *ul* jam estas entenata en la sufikso *in*, kiu estas pli speciala ol *ul*. Oni do povas forlasi tiun atomon *ul* kaj simple diri *virgino*.

La sufiksoj, kiuj povas esti forlasataj en la vortsintezo, plej ofte estas sufiksoj kun tre ĝenerala signifo, kiel *ul* aŭ *ec*, ĉar la ideo de pli specialaj sufiksoj ordinare ne estas entenata en alia vortelemento. Nur escepte oni povas forigi tian specialan sufikson, kiel *in*, ekzemple el la vorto *matronino*, kie la sufikso *in* estas pleonasmo, ĉar la virinseksa ideo estas jam entenata en la radiko *matron*. Enkonduko de nova elemento estas nur konsilinda, se ĝi vere ankaŭ enkondukas novan ideon, bezonatan por esprimi la deziritan ideon.

Ni jam vidis, ke la tasko de la vortsintezo estas konstrui vorton, kiu reprezentas ian donitan ideon. Tian ideon oni povas doni nur per frazo kaj oni do ankaŭ povas diri, ke la vortsintezo instruas kiel oni povas kondensi tutan frazon en unu vorton. Por tiu kondenso ekzistas aŭtomata procedo, kiu estas bazita sur du reguloj, kiujn donis DE SAUSSURE. Ili estas:

- 1) Por kondensi frazon oni devas unue forigi ĉiujn pleonasmojn.
- 2) Kiam ideo estas esprimata per du apartaj vortoj, oni povas kondensi la du vortojn en unu, kondiĉe ke oni renversas la vortordon.

Ni klarigos tiun ĉi procedon per simpla ekzemplo. Estu demandate kondensi en unu vorton la ideon esprimitan de la du vortoj *ago skribi*. Unue ni forigas la *i* de *skribi*, ĉar tiu atomo estas pleonasmo, ĉar ĝi jam estas entenata en la radiko *skrib*. Restas do *ago skrib*. Poste laŭ la dua regulo ni renversas la ordon de la du vortoj kaj do ekhavas *skrib-ago*. Denove tiu ĉi vorto enhavas pleonasmon, ĉar la ideo *ag* estas jam entenata en la atomo *skrib*. Oni do povas forigi ĝin, tiel ke restas la ĝusta vorto *skribo*.

Mi donis nur la ĉefajn punktojn de la teorio de DE SAUSSURE, sed esperas, ke ili sufiĉos por reveki la intereson por tiu ĉi teorio. Al tiuj, kiuj deziras plue enprofundiĝi en ĝin, mi rekomendas la leĝon de la jam cititaj verkoj de ANTIDO, speciale de lia „Vortteorio kaj de liaj „Fundamentaj Reguloj de la Vortteorio“, kiuj kondensas en 16 regulojn la tutan pritraktitan teorion. Estas tre bedaŭrinde, ke la laboro de la Komisiono pri la Vortfarado estis sia-

tempe haltigita pro diversaj cirkonstancoj kaj estas dezirinde, ke la Akademio baldaŭ faru decidon pri tiu ĉi preskaŭ forgesita demando por ke fine ni havu klarecon pri tiu ĉi afero. La temo jam estas rigardita el diversaj vidpunktoj kaj la jam aperintaj studoj certe donas bazon por definitiva sistemo.

Nur pri unu punkto mi volas ankoraŭ fari rimarkon: Estas strange, ke la opinioj pri la vortfarado ne nur estas tiel diferencaj, sed eĉ tiel kontraŭaj unu al la alia, ke oni devus timi, ke ili povus detrui la unuecon en la lingvo. Sed tio tute ne estis la okazo kaj oni miras, rimarkante, ke estas tute la sama lingvo Esperanto, kiun uzis homoj kun tiel diferencaj opinioj kiel DE SAUSSURE kaj HÖVELER. Ambaŭ partioj bazis sin sur la aŭtoritato de ZAMENHOF, el kies verkoj ili kredis ĉerpi la pruvojn por siaj teorioj. Almenaŭ la diskutoj klare montris, ke ZAMENHOF estis multe pli saĝa ol la tiel nomataj plibonigistoj, kies ŝanĝoj povis nur konduki al komplikaj kaj mallogikecoj. Al la stabileco de Esperanto la reesploro de la demando pri la vortfarado flanke de la Akademio nur povas esti utila kaj ni do kun konfido kaj interesiĝo povas esperi, ke la problemo baldaŭ trovos definitivon solvon.

Summary

There is an old question pending about the formation of compound words in Esperanto. It dates back to the days before the first world war when COUTURAT was one of the leading authorities of the Ido-movement. He drew up a few rules for the derivation of words in Ido and postulated Esperanto to meet these requirements, arbitrarily invented by him.

COUTURAT soon found a dignified and able opponent in the person of DE SAUSSURE who studied the question in detail and came to the conclusion that in accordance with several remarks made by ZAMENHOF each root, each prefix, each suffix and each ending in Esperanto should be regarded as a substantival word, so that there is no question about derivation in Esperanto, but only of compound words.

DE SAUSSURE published various articles on the subject and submitted them to Dr. ZAMENHOF and to the Lingva Komitato and the Esperantista Akademio of those days. ZAMENHOF approved in general the theories of DE SAUSSURE and the Akademio accepted some of the principles suggested by him.

However it appeared that a few of the members of the Akademio did not agree with certain parts of DE SAUSSURE's theories and animated discussions arose between DE SAUSSURE and his opponents of which HÖVELER (ĈEFEĈ) was the most prominent one. The main question was DE SAUSSURE's thesis that every root, prefix, suffix and ending has a definite grammatical character, that is it belongs to one of four classes of words: nouns, adjectives, verbs and neutral words. This thesis was rejected by HÖVELER and his partisans, contrary to many arguments taken from writings of ZAMENHOF.

Unfortunately the discussions were interrupted by the outbreak of the first world war and since then the question has remained unsolved till the present day, partly also because the most active opponents from both sides have died in the mean time.

It is very desirable that finally a decision be taken by the Akademio de Esperanto and it was with a view to this that the present article has been written. It contains a historical summary of the whole problem from the days when it was originated and it aims at showing that the theory of DE SAUSSURE is in this case the only plausible one.

La kondicionalo

de D. B. GREGOR*).

1. Ĝenerala.

Tempo au modo? Respondo: ambaŭ, laŭ la lingvo; alivorte, en iuj lingvoj ĝi estas modo, en aliaj — tempo, en aliaj — ambaŭ. Ni rigardu la aferon de pli proksime.

Kiel sciante, la pra-hindeŭropanoj malmulte interesiĝis pri la tempo, preferante distingi inter la du aspektoj de daŭra kaj momenta ago aŭ stato. Ekzemple, la greka lingvo, ekster la indikativo, ne distingas pasinteco disde estanteco, kaj eĉ tie povas fari la distingon nur pere de prefiksita *e-* (same kiel kelkaj verboj de la armena). Ankaŭ ĉe la semidaj lingvoj ni trovas la saman malriĉecon en la konjugacio. Sed ideo tiel fundamenta kiel tiu de kondiĉo iamaniere devas sin esprimi, eĉ se mankas speciala verb-formo. Por esprimi do la neeblecon de kondiĉ-plenumo, la Grekoj uzis la partiklon *Κεῖν* (poste *ἄν*) kun la indikativa aoristo (preterito) aŭ imperfekto. Kelkaj lingvoj uzis tiucele la subjunktivan modon, ĉar ties esenca funkcio estis la esprimado de ĉio, kio estas nereala kaj hipoteza. Inter tiuj estas la lingvoj latina kaj (kun ŝanĝo de la subjunkcio por „se“) la irlanda kaj la kimra. La slava familio enkondukis sufikson *-bi-* (de hindeŭr. *bhu-iō*, el kiu greka *γύω*, lat. *Fio*), kiu, aldonite al la preterito, kreis kondiĉan modon havantan ankaŭ la funkcion de subjunktivo (por kiu la Poloj ankaŭ ŝanĝas la subjunkcion de *jeżeli* en *gdy*). Plej interesa tamen estas la maniero, laŭ kiu, dum la latina lingvo iom-post-iom diseriĝis en diversajn regionajn idiomojn, ĉi tiuj naskiĝantaj lingvoj, kvankam grandparte konservante la subjunktivon eĉ en ĝia kondiĉa signifo, tamen kreis por si ankaŭ specialan verbformon kun la duobla funkcio, redonitio, kion oni nomas la „futuron en la pasinteco“, kaj esprimi nerealajn kondiĉojn. Pro tio, ke malofte oni havas okazon ĉeesti la akuŝadon de lingva elemento, valoras la penon iom observi la procezon.

---

*) Master of Arts (magistro), Oxford University, licenciato de Brit. Esp. Asocio, licea instruisto pri la itala kaj klasikaj lingvoj.

Jam en la klasika periodo ni trovas ĉe Kikerono la uzon de la infinitivo kun *habeo* (mi havas) en frazoj, kia „*tantum habeo tibi polliceri*“ (ad fam. 1,5), t. e. *tiom mi havas por promesi al vi*. En la Vulgara (ne-literatura) Latino de la post-klasika periodo tiu uzo alprenis la sencon de „mi devas“; ekz. en la *Peregrinatio Egeriae* de ĉ. 418 p. K. ni legas (2, i): „*ipsam ergo vallem nos traversare habebamus*“ („ni devis trapasi“). Kaj nun okazas io kuri-oza: kvankam jam en la plej frua epoko Latino, malhavante futuron kiel ĉiu membro de la hindeŭropa familio, estis aŭ kreinta al si formojn en *-bo* aŭ alpreninta por tiu funkcio subjunktivajn formojn en *-am*, ĝi nun perdas tiun sintezan aparaton kaj anstataŭigas ĝin per ĉi tiu analiza formo — la infinitivo sekvita de *habeo* (nun kristaligita en tiu vortordo). Ke tion farante la homa menso obeis al ĝenerala lingva instinkto, montriĝas el la faktó, ke samtempe la sama senc-evoluo okazis ĉe la malnova (eklezia) slava lingvo, kie *ne imam piti* (S-kta Marko, 14,25) (laŭlit. *mi ne havas por trinki*) signifas *mi ne trinkos*. Tiel, limigante nin al la itala lingvo, ni vidas, el *amare habet*, ekesti *amerà* (li amos)¹.

Kreinte tiel la futuron, la Vulgara Latino neeviteble naskis al si ankaŭ kondicionalon, ĉar la anstataŭigo de la Akuzativo-kaj-Infinitivo per dependa propozicio enkondukita de subjunkcio *quod* („ke“), por esprimi la nerektan parolon, havis kiel rezulton, ke la verbo de la dependa propozicio devis ŝanĝiĝi laŭ la tempo de la ĉefverbo; t. e. *amare habet* devis fariĝi *amare habebat*. De tio estiĝis la itala *amerebbe* (li amus)².

Tiamaniere naskiĝinte kiel tempo, nome „la futuro en la pasinteco“, la formo baldaŭ ricevis ankaŭ la duan funkcion, — esprimi kondiĉojn aŭ neplenumebajn (nerealajn) aŭ malpli kapablajn esti plenumitaj („Futuro pli malproksima“); alivorte, ĝi fariĝis modo. Ĉi tio okazis jene:

¹ Ne ĉiuj latinidaj lingvoj sekvis tiun ĉi vojon. La sarda lingvo, ekzemple, preferis evoluigi futuron el la infinitivo kun *debeo* (devas); la rumana, el la infinitivo kun *volo* (volas), tiamaniere irante la vojon de la ĝermana grupo.

² En la antikva provençala (*okcitana*; v. NLR 2/159) lingvo la kunfandiĝo de la du elementoj ne okazis tiel komplete; ili povas nome esti apartigitaj per unu aŭ du senakcentaj pronomoj: ekz. *trobarvos-em* (mi trovos vin), „*donar-lo-l'ai* (mi donos ĝin al vi), *agradar m'ia* (ĝi plaĉas al mi).

Al la latina pluskvamperfekto de la subjunktivo (*amavissem*), uzita por esprimi nerealajn kondiĉojn de la pasinteco (*estus aminta*), respondis (*precipe ĉe poetoj*) analiza formo farita el la participo futura kaj la imperfekto de la verbo por *esti* (*amaturus eram*); kaj simile *amaturus sum* (mi estas amonta) respondis al *amabo* (mi amos). Sed *amabo*, kiel ni vidis, cedis al *amare habeo*. Do *amaturus eram* devis cedi al *amare habebam*. Tiel tiu origine tempa formo fariĝis kondiĉa modo³.

Nun do ni povas kompreni kiel okazas, ke dum MAROUZEAU kaj DAUZAT nomas la kondicionalon modo, VENDRYÈS skribas, ke „notre conditionnel est un imparfait du futur“, kaj lernolibroj de la latinidaj lingvoj eksponante la konjugacion, engrupigas la kondicionalon inter la tempojn. Cetere la subjunktivo en la franca lingvo batalis pli longe por siaj kondiĉaj rajtoj; kaj ĝis la fino de la 16a jarcento ambaŭ frazeroj de la kondiĉa propozicio preferis uzis la subjunktivan imperfekton. Tiam la subjunktivo cedis tiel komplete, ke ne nur la kondicionalo anstataŭis ĝin en la ĉefpropozicio, sed la *si*-propozicio mem, kontraŭe al sia origino kaj al la uzado en la aliaj latinidaj kaj eĉ en la ĝermanaj lingvoj, esprimiĝis per la imperfekto de la indikativo.

Dume la naskiĝantaj lingvoj baraktis pri la sama problemo, kaj ne konkordis pri ĝia solvo. Por la futuro la angla (kiel jam la rumana) elektis, almenaŭ parte, la verbon *will* (volas); la nederlanda preferis *zullen* (angle *shall*, ankaŭ tiel uzata); kaj la germana, vidante ke *sollen* kaj *wollen*, pro la ofta dusenceco, ne taŭgas por tiu rolo, kaj trovante jam en la IIa jarcento ke pro fonetikaj kaŭzoj la fina silabo de la prezenca participo en *-ende*, uzata kun *werden* por signifi komencon, ofte forfalas kaj lasas infinitivan formon, akceptis la ŝanĝon kaj lasis kreski la uzadon de *werden* kun la infinitivo por esprimi la futuron. Poste, laŭ ĉiu el ĉi tiuj futuroj devis estiĝi la respektiva kondicionalo: por la angla, *would*; la nederlanda, *zou*; la germana, *würde*; kiuj estas

³ Samtempe, el la latina pluskvamperfekto de la indikativo, ankaŭ uzata foje por nerealaj kondiĉoj, evoluis la formoj de la kondicionalo en *-ia* de la hispana kaj okcitanaj lingvoj, en kelkaj italaj dialektoj, kaj ne malofte en la itala poëzio, kie cetere troviĝas ankaŭ *fora* anst. *sarebbe*, el *fuera* (li estus).

nenio alia ol la konjunktiva imperfekto de la koncernaj verboj. Samtempe, en la dependa frazero (kaj foje ankaŭ en la ĉefa) daŭras la uzo de la sinteza subjunktiva imperfekto; ekz. de *esti*, angle *I were*, ned. *ik ware*, germ. *ich wäre*.

Por la slavaj lingvoj la problemo estis pli simpla. Konservante post la ĉefverbo la originan tempon de rekta parolo, ili ne bezonis "futuron en la pasinteco"; kaj neniam distingante inter volitiva kaj kondiĉa formoj, ili ne povis konfuzi ilin aŭ lasi, ke unu anstataŭu la alian. Verdire, kompare kun la ekonomio en la slava konjugacio, la aliaj membroj de la lingva familio ŝajnas ŝarĝitaj per ne malmulte da balasto.⁴

Tiu do estas la fono kontraŭ kiu estas ekzamenenda la esperanta kondicionalo.

[daŭrigota]

Summary

Part 1, in showing that the Conditional is both mood and tense, describes how the Indo-european family devised the means to express the future in the past and unreal conditions. Particularly instructive is the process whereby the Romance languages created a Conditional out of the Infinitive followed by *habeo*. The Germanic Conditional was also determined by the various ways chosen by Germanic peoples to express futurity. The Slavonic family found an easy solution by combining conditional and subjunctive functions in a single mood.

---

⁴ Estus interese, se parolantoj de semida, ural-altaĵa, kaj azia lingvoj povus raporti pri kondiĉaj propozicioj en siaj lingvoj.

Eseo pri la dinamiko de la Esperanta vortfarado

de D-ro ANDREO ALBAULT

La preskaŭ elĉerpaj studoj de KALOCSAY kaj WARINGHIEN (1938) pri la Vortfarado de Esperanto, plej evidente montris, ke tiu vortfarado ne okazas hazarde sed sekvas regulojn, kiujn oni povas science difini.

Sed, oni eble ne sufiĉe atentis la konkludon de KALOCSAY (1931) ĉefine de lia unua redakto de tiu studo: „Por paroli perfekte la lingvon, tute ne necesas, ke oni lernu parkere ĉiujn ĉi regulojn kaj analizmetodojn. Dio gardu! Ĉi tiuj reguloj resumas nur tiujn leĝojn, laŭ kiuj la mozaikŝtonoj de la vortelementoj kunmetiĝas en vortbildojn dum skribo aŭ parolo, sen tio, ke ilia kunmetinto konscius pri tio“.

Memkompreneble estas pli facile analizi la rezulton de la parolo, la rilatojn inter vortelementoj, unuvorte la statikon de la vortfarado, ol ties dinamikon, ties naturan spontan formiĝon en la buŝo de la Esperantistoj aŭ sub la glitanta plumo de iliaj verkistoj. Restas, kompreneble, ke la jam farita statika studo devas helpi al kompreno de la dinamiko. Krome devos helpi ekstremaj kazoj, kaptoj de specialaj parolturnoj uzitaj en esceptaj cirkonstancoj kaj konsideritaj meze de sia kunteksto.

I. — Faktoj kaj komentoj.

Mi volas ĉi-sekve raporti pri du tiaj esceptaj cirkonstancoj: unu el la flua parolo de infaneto; alia el la vigla plumo de lingvisto-filozofo. Ili bone povas enkonduki la temon kaj permesi postan diskuton.

a) — *El la infana lingvaĵo.*

Tio okazis ekzakte la 29-an de oktobro 1956. Mia filo Bertrando estis iom malpli ol tri-kaj-duon-jara. Filĉjo ludis per sia bela transatlanta ŝipo el plasto. Malvarmis. Eĉ la gaso de la kuirapa-

rato brulis. Dum momenta foriro de mia edzino al la apuda ĉambro, la friponeto ŝovis la ŝipon en la dancantajn flamojn. Teruro! La bela ŝipo brulfandiĝis! Krioj kaj ploroj! Panjo alkuras: „Kio estas al vi? Kion vi faras?“ ŝi informiĝas esperantlingve. „La ŝipo estas *manĝita*! — Kiu do ĝin manĝis? — La fajro!“

Ĝis tie nenio eksterordinara: temas pri sufiĉe ofta esprimmaniero de infano, kiu kun teruro observas okazaĵon: la fajro vere „manĝas“ laŭ li: memtrovaĵo bildoplana.

Unu horon poste mia edzino atendis min sur la sojlo por min averti. Kaj mi trovas mian vireton morna kaj enpensigema, apogita kun la du kubutoj sur la tablo kaj la kapo sur la manoj. Mi ekvidas nigran restaĵon sur apuda tableto, evidente la cetero de la ludilo: „Ĉu tio estas via ŝipo, knabo? — Ne! tio estas *brulaĵo*“.

Eble, pedante, ni preferus „brulitaĵo“ Sed la infana spontanaĵo estis klara, korekta kaj ja komprenebla.

Sed tiu respondo ne sufiĉis al tia turmentita koreto. Post eta momento, kun dolora peno kaj plorsingultoj li aldonis: „La ŝipo . . . . *manĝiĝis*! . . . . ĝi *malmanĝiĝos*; . . . . ĉu ne, Paĉjo?“

Neniu dubos ke tiuj du vortoj: „manĝiĝis“ kaj „malmanĝiĝos“ neniam estis uzataj de ni, nek aŭdataj de Bertrando, sed ke li kreis ilin spontane por la speciala okazo. Por tion fari lia subkonscio el vortelementoj kunmetis vortojn kaj frazojn. Per alia lingvo lia subkonscio devus labori per jam pretaj vortoj, tio estas per vortoj jam uzitaj aŭ jam aŭditaj de li. Evidentas, ke en tiu okazaĵo kiun li travivis, la vortoj estus mankintaj al li, ĉar vortoj klaraj kaj simplaj tutsimple ne ekzistas por esprimi tiujn nekutimajn nociojn. La infano devus plu plori kaj ne povus liberigi sin de por li prema penso. Male Bertrando povis sin esprimi, povis senŝarĝigi sian kórón, ĝuste ĉar li kapablis krei la adekvatan vorton: li esprimiĝis tute korekte kaj, pli grave, tute kompreneble. Mi ripetas ke li ne estis tri-kaj-duon-jara.

Krome mi devas atentigi, ke tiaj vortformadoj ĉe junaj infanoj tute ne estas escepto. Sed kompreneble necesas ilin kapti, ilin noti. Mi raportis etan familian okazaĵon, ĉar ĝi prezentas super la ĉiutagaj banalaĵoj la avantaĝon doni en karakteriza kaj iel streĉa kunteksto plurajn vortformaĵojn, kiuj estas tre taŭgaj ekzemploj.

Ni devas rimarki ke almenaŭ en plej frua aĝo la infanoj provas

simile vortformi ankaŭ en aliaj lingvoj. Sed tie aperas netransirebla diferenco: dum en Esperanto la infano ĝenerale uzas tute korektan kaj kompreneblan lingvaĵon, en aliaj lingvoj oni konstante devas diri al li: Ne! Vi eraras, oni ne parolas tiel, sed tiel ĉi; vi ne parolas korektan lingvon, diru jene . . . . Ekz-e, mi konis kvarjaran knabinon kiu sciante la francan esprimon: „Je fais une promenade“ (mi faras promenadon), tute nature, formis la esprimon: „Je fais une courade“ (mi faras kuradon). Sed, en la franca tiel nomata „natura lingvo“ tiu esprimo tute ne ekzistas.

b) — *El la lingvaĵo de la filozofoj.*

De la infanlingvo ni transiru al la lingvo de la filozofoj. En artikolo pri „lingva premo“, D-ro HAMMING (1956) uzas la vorton *malnaskiĝigi sin!* Parenteze, vi konstatas kiel artefarite estas eltiri vorton de ĝia kunteksto. Tiel vi ja ne povas bone koncepti ĝian signifon. Sed ni metu la vorton en la tekston de D-ro HAMMING:

„Diskutas Jesuo kaj Nikodemo, sub la lunlumo; ili filozofias amike. Kelkajn frazojn ni kaptas (mi rerakontas laŭ Joh. 3:3).

„Vere, vere, diras Jesuo, nur renaskiĝinto povas vidi la regnon de Dio.

„Nu, respondas Nikodemo, kiel naskiĝi povas homo, jam maljuna? Ĉu li povas malnaskiĝigi sin kaj renaskiĝi? Ni ĉesas aŭskulti; nin trafis la esprimo: malnaskiĝigi sin. Paroliĝis pri la neceso kvazaŭ fandi la personan strukturon por ke ĝi solidiĝu sub pli taŭga formo; temis pri la neceso malligi siajn emojn kaj tendencojn por havigi al si pli sanktajn.

„Malnaskiĝigi sin“ ili nomas tian evoluŝtupon. La etoso estas amika, la vortuzo eleganta.

„Ĉu? Laŭ la originalo Nikodemo demandis: ĉu li povas eniri denove en la ventron de sia patrino kaj naskiĝi?

„Kia elefanta frazo! Oni subaŭdas la mokon kaj la malvolon. La patrina ventro tiras la atenton for de la diskuta temo. Kia aĉulo, tiu Nikodemo!

„Ĉu? Ja Nikodemo ne povis esprimi sian demandon alie. Ili ne

¹ SZATHMARI (1958) proponas por la sama ideo eble pli elegantan kaj pli trafan esprimon: „*transnaskiĝi al nova stato*“.

parolis esperante. La elegantan formon „malnaskiĝigi sin“ ili ne havis. Nur elefantan banalaĵon povis diri Nikodemo. Jen la sekvo de lingva premo, de mankoj en la lingvo“.

Kaj antaŭ ol doni samspecajn ekzemplojn, eble pli sekvogravajn por la traktaĵo de D-ro HAMMING kvankam ne por nia konsidero, la aŭtoro jene konkludas:

„Pensante kaj parolante oni devas uzi la lingvajn formojn ekzistantajn. Se taŭga formo mankas, la lingvo instigas al mispenso, al miskonkludo, al misnuanco; la lingvo premdevigas misdirekte. La penso premiĝas en mensan malliberejon“.

c) — *Pripensoj.*

Per la studoj privortfaradaj, ni jam sciis, ke signifo de vorto estas strikte ligita al la signifo de ĝiaj elementoj kaj deriviĝas de ili laŭ science difineblaj reguloj. Tiuj du „kaptoj“ de specialaj parolturnoj sugestas plurajn interesajn ideojn:

1. — La strukturo de Esperanto ebligas konstrui specialajn vortformojn eĉ por neantaŭviditaj cirkonstancoj, por unikaj esprimbezonoj: ili ebligas rekte esprimi, kion en aliaj lingvoj oni nur pene povus esprimi per bildaj ĉirkaŭfrazoj.

2. — Tiajn specialajn vortformojn, la parolanto kapablas spontane eldiri, tuj kiam la bezono aperas. Kiel „parolanto“ oni komprenu personon, kiu mastras la lingvon: tiu povas esti eĉ juna infaneto.

Tiu dua punkto estas tre grava. Ĝia manko preskaŭ senvalorigus la punkton unuan.

3. — En Esperanto la plej eta komprenelemento povas esti la vortelementoj mem de la apartaj vortoj (radikoj, prefiksoj, sufiksoj).

Male, en ekzemple la okcidentaj lingvoj, eblas pensi nur per tute pretaj vortoj.

Certe tiuj konsideroj havas tre grandan valoron kaj ili almenaŭ klarigas, kial Esperanto estas tiel facile lernebla kaj precipe tiel facile uzata en la spontana konversado. Ne nur la parolanto pensante kunmetas siajn frazojn el vortoj tute faritaj, sed li eĉ, se bezonate, kunmetas la vortojn mem el ties elementoj; kaj samtempe

la aŭdanto dismetas ne nur la frazojn al vortoj sed eĉ dismembrigas la vortojn mem ĝis la elementoj. La plej eta elemento vivanta, signifohava en Esperanto ne estas la vorto, kiel en aliaj lingvoj de Okcidento sed la vortelementoj. Tiu dismembrigo estas pli malpli konscia, laŭ la grado de uzateco de la koncernaj esprimoj. La sama fiziologia mensa procedo de kunmeto kaj dismeto de frazoj rilate vortojn estas uzata por kun- aŭ dis-meti ankaŭ vortojn rilate ties elementojn.

Interesa demando estas la jena:

„Ĉu eblas vastigi tiujn konkludojn al aliaj lingvoj? Sajne oni povas respondi: „Almenaŭ necesas ke la strukturo de la koncerna lingvo ebligu tion“.

II. — Komparo kun kelkaj lingvosistemoj.

a. — *Esperanto kaj Occidental*.

Sekve, oni komprenas la eraron de personoj, kiuj, ne sufiĉe konante Esperanton, tamen arogis al si la rajton taksi ties mekanismon: ili tro pensis pri mekanismoj de aliaj lingvoj al ili pli bone konataj. Ekz-e, la suomo RAMSTEDT (1927), en Occidental'a eldonaĵo, priparolinte la esperantan derivsistemon, kiu ja ebligas liveri homogenan kaj riĉan vorttrezoron, pretendis, ke oni tamen devas lerni la vortojn tute pretajn, ĉar ne eblas „forĝi la vortojn“ samtempe, kiam oni devas pensi pri ideoj kaj formi frazojn.

Ni ĵus vidis, kiel 3-jara bubo tute nature disfendis, simple nenigis tiun missupozon. Certe, RAMSTEDT pravis, sed nur rilate al la okcidentaj lingvoj kaj kompreneble ankaŭ rilate al ilia sklava imitanto, „Occidental“.

Occidental posedas — kaj ĝiaj subtenantoj laŭte atentigas pri tio — vortfamiliojn, kiuj fakte originas pli malpli de la latina, aŭ estas formitaj analoge al tipoj kiuj datas de la latina. Sed ni atentigu ke neniel temas pri sencofamilioj, sed ĉefe pri etimologiaj familioj. Ekz-e, la vorto „*producter*“, laŭ la signifo de la radiko *ducter* (konduki) kaj laŭ tiu de la prefikso devus signifi: „antaŭenkonduki“. Ĝi evidente signifas nur: „produkti“ (BERGER, 1947).

Ni esploru la familion de „*presser*“ (premi). Per la afiksoj inkaj ex- (en- kaj el-) estas formataj „*impresser*“ kaj „*expresser*“. Tamen ne opiniu ke ili signifas „enpremi“ kaj „elpremi“ sed la

ne
J. J. R.
Ramstedt

- 16.57

unua signifas „presi“ aŭ „impresi“, dum la dua signifas „esprimi“. Kompreneble, eblas klarigi la etimologion de tiuj vortoj: venis tempo kiam oni sentis mankon de taŭgaj lingvaj iloj, manko de taŭgaj vortoj kaj oni kreis ilin, kiel oni povis, uzante bildajn esprimojn: „esprimo“ tiam estis komparita al la „ago elpremi“, ktp. Sed tiajn vortojn oni ne povas spontane rekrei. Necesas por ili aparta radiko. ZAMENHOF kaj liaj disĉiploj agis racie alprenante tiajn apartajn radikojn.

Etimologio eble estas per si mem io interesa², sed tio neniel povas interesi la ordinaran esperantiston: la parolanto aŭ verkisto. Tiuj volas esprimi pensojn, ili ne volas montri eruditecon. Etimologia vortanalizo estas nur kabineta spekulativo. Esperanta dismembrigo de la vortoj estas vivo kaj spontano. Ne historia klarigo, sed esprimbezono, esprimdinamiko.

Rezultas el tio, ke la ampleksaj etimologiaj vortfamilioj de Occidental (ofte regulaj, ni rekonu tion!) tute ne impresas la esperantologon. Ili estas nur rimedo por retrovi, se eble reguligante ĝin, la mezan vorttrezoron de la okcidentaj lingvoj.

b. — *Alia grado de „naturalismo“: Interlingua.*

Ni nun rimarku, ke la celo de Occidental ne estas doni la absolute mezan formon rilate al la okcidentaj lingvoj, sed nur formon, kiu aspektu „naturalisma“; sufiĉe simila al la formoj de la okcidentaj lingvoj, aŭ ankaŭ laŭ ties stilo. Tio ne estas stulta, ĉar la uzanto neniam kontrolos, ĉu difinita formo estas efektive la meza formo. Aliparte, se tiu sistemo pro sia — tre relativa — reguleco, helpas, ĝi certe kreas vortojn „ekzistantaj en neniuj vivantaj lingvoj“; riproĉo tiom ofte ĵetita kontraŭ Esperanton!

Kaj ĝuste tio komprenigas la starpunkton de Interlingua, rezulto de la laboroj de I. A. L. A. (1951) kaj ŝajne de lasttempa forta influo de ALEXANDER GODE. Interlingua provas doni por ĉiu vorto aparte la absolute mezan fomon inter la komparlingvoj (latinidaj lingvoj kaj la angla, kun uzo de kalkulmetodo pli malpli arbitra, en kiu oni agas kvazaŭ estus nur unu ibera lingvo).

² la aŭtoro jam de pluraj jaroj entreprenis etimologian studon de la esperanta vorttrezoro.

Ĝi, sekve kaj logike, tute ne plu zorgas pri reguleco aŭ pri sistemo de afiksoj. Ĝi verdire kaj principe, ne plu posedas afiksojn je la maniero de Occidental por krei novajn vortojn. Sed tute kiel la naciaj lingvoj de kiuj ĝi devenas, ĝi unue posedas vortojn: el tiuj vortoj oni povas por ekzemple didaktikaj celoj ekstrakti diversajn afiksojn. Tiuj afiksoj, kiel en la naciaj lingvoj, havas diversajn formojn kaj kompreneble diversajn signifojn.

Ni do konstatas, ke tra Occidental al Interlingua, ni grade malproksimiĝis de Esperanto. Rilate al Interlingua, la problemo ne bezonas esti longe debatita; la respondo ankaŭ ĉi tie estas: en frazo, la plej eta komprenelemento povas maksimume esti la tute preta vorto. Se oni iam bezonas krei novan vorton oni ja tion faros el ekzistantaj radikoj kaj afikso, sed tio povos esti nur kabineta kreo, artefarita kreo, sed neniel spontana, vigla, verva kaj viva kreo kiel en Esperanto.

c. — *Esperanto kaj Volapük.*

Ankaŭ neesperantistoj volis kompari la strukturon de la fiaskinta Volapük al tiu de Esperanto kaj per tio ruze sugesti similan baldaŭan fiaskon. Laŭ ili Esperanto estis supera al Volapük nur en tio, ke ĝi elektis siajn elementojn el la okcidentaj lingvoj, anstataŭ krei ilin pli malpli arbitre. Laŭ mi, tio estis por Esperanto nur unu el pluraj avantaĝoj. Kaj laŭ mi, ne la manko de ĝuste tiu fiaskigis Volapukon.

Estas vere, aliparte, ke estas pli ol unu punkto komuna inter la kreaĵo de abato SCHLEYER kaj Esperanto: unu el ili, kiu interesas nin, estas ke derivaĵoj estas formitaj en Volapük per fiksformaj radikoj kaj sufiksoj ĝuste kiel en Esperanto. Krome ĝi povas, same kiel ĝi, formi kunmetitajn vortojn same facile.

Ekzemple, „Volapük“ (Vol = mondo, pük = lingvo) estas tre komparebla al „mondlingvo“; kaj „litamag“ (lit = lumo, mag = bildo) al „lumbildo“ (KERCKHOFFS, 1886).

Koncerne la afiksojn, Volapük havas grandan lukson. Ekzemple, ĝi posedas la sufikson *-av*; por kiu Esperanto devas enkonduki la tutan serion de pli malpli internaciaj nomoj pri sciencaj fakoj je — *logio* aŭ je — *iko*. Ekzemple:

planav	botaniko	el plan,	planto
minav	mineralogio	el min,	mineralo
menav	antropologio	el men,	homo
godav	teologio	el god,	dio

Nekontesteble, tie la tekniko de Volapük superas; sed por nomi la animalojn, ĝi posedas la sufikson *-af*. Teorie, ĝi devus same superi, sed ni tie jam vidas aplikon ne tre taŭgan: *nim* signifas animalo, kion signifas *nimaf*? SCHLEYER dekretis: *nimaf* = mamulo. *Jal* (ŝal) signifas kiraso, *jalaŝ* animalo kun kiraso signifas: krus-taco; de *flit* = flugo, venas: *flitaŝ* = muŝo. Kial ne testudo kaj birdo?

La vero estas la jena: la afiksoj *-av* kaj *-af* ne signifas „scienco“ kaj „animalo“; ili nur utilas por formi nomojn de sciencoj kaj de animaloj. Estas nuanco. Ĝi estas sekvograva.

En la okcidentaj lingvoj ekzistas diversaj sufiksoj aŭ vortpartoj por formi nomojn de sciencoj. SCHLEYER reduktis al unu: *-av*. En la samaj lingvoj sporade ekzistas finaĵoj per kiuj estas formitaj animalnomoj: SCHLEYER ĝeneraligis la procedon. Li liveris al la vortformantoj, al la vortaristoj, rimedojn krei vortojn. Por unueco, li postulis, ke li mem estu la leĝdonanto en tiu afero. Sed al la uzantoj, li donis nenion: la volapukaj afiksoj havas fiksan formon, ili ne havas determinitan signifon.

Avantaĝoj kaj malavantaĝoj de tiu sistemo.

Kompreneble, per si mem tia sistemo havas avantaĝojn. La memoro nepre estas faciligata. Ekzemple, sciante ke *flit* signifas flugo, la peno estas malgranda por memori ke *flitaŝ*, fluganta animalo, nomas la muŝon. Male per *muŝo*, tute novan vorton oni lernu!

Aliparte eblas formi semantikajn familiojn tre ampleksaj, des pli ke krom la ordinara afiksoj, Volapük posedas almenaŭ seson da „um-sufiksoj“, tio estas sufiksoj kun nedeterminitaj signifoj aplikeblaj, por formi nomojn ĉu de konkretaĵoj, ĉu de abstraktaĵoj, aŭ eĉ de konkretaĵoj aŭ abstraktaĵoj. Tio estas tre elasta sistemo, kiu atentis, imite — aŭ karikature — al la naciaj lingvoj de Okcidento, la fakton ke derivita ideo ne ĉiam lasas sin *enpremi en antaŭdeterminitan difinon*, kiel ekzemple la derivado de Espe-

ranto supozas. Tiu sistemo sekve donas grandan faciligon al la kreanto de vorttrezoro, kiu povas de unu sola radiko *pūk* = lingvo, derivi per la propraj rimedoj de la lingvo tutan serion da vortoj, kiuj nepre devas survesti aliajn radikojn kaj en la naciaj lingvoj kaj en Esperanto, ekzemple: paroli, filologio, sentenco, oratoro, poligloto, elokventeco, ktp. . . . Ekzemple:

Pūk estas: lingvo, *pūkōn*, responda al lingvi, signifas paroli. *Pūkat* = parolado, diskurso, estas formita per sufikso *-at* kiu signifas konkretan ideon apud la samsignifaj *-ab*, *-ad*. La saman sufikson *-at* ni retrovas en *numat* = cifero, „konkrete ideo“ de nombro = *num*.

Pūked estas formita per *-ed*, nedeterminita sufikso por konkretajo aŭ abstraktaĵo (apud *-āt*, *-ef*, *-od*, *-ot* samsignifaj) ĝi signifas sentenco. Same el *pen* = plumo estis derivita *pened* = letero, kaj *filed* = incendio devenas de *fil* = fajro.

Nedubeble tio estas bela apliko de la principo de vortradika ekonomio. Sed je kia prezo por la uzanto kaj des pli por la lernanto de la lingvo? La avantaĝon oni tuj perdas, ĉar oni ne povas aŭtomate formi kaj kompreni el la radiko la derivaĵojn, kiujn oni tamen devas lerni el la vortaro. Ĉar, ni bone notu, ke diference de Esperanto la afiksoj ne havas difinitan signifon: ili ne estas vortoj sed nuraj vortformiloj.

La konkludo estas la jena: *En Volapük la derivado provizas formojn, ĝi ne provizas signifojn*. Tiuj signifoj ne multe aŭ nepre ne sufiĉe elfluas de la kombino de la ideoj radika kaj afiksa. Kaj, ĝuste en tiu rilato, Volapük similas al lingvosistemoj de la tipo de Occidental!

En ambaŭ la afiksoj utilas nur por krei formojn. La diferenco estas, ke la sencon donas en Volapük SCHLEYER mem arbitre, en Occidental la meza senco tradicia en la Okcidentaj lingvoj. Sed ĉar tiujn la uzanto ne konas, la diferenco reduktiĝas: en ambaŭ la sencon donas la vortaro.

Intereso de la komparo al Volapük por la Esperantologo.

Pro la stranga vorttrezoro de Volapük povas ŝajni paradokse kaj defie kompari ĝin al Occidental, sed bone notu ke interesas nin tie ĉi nur la esenco de ilia derivsistemo. Komparante Esperanton

kaj Occidental'on nia atento estas tro tirata al la simileco kun la naciaj lingvoj kaj nur kun peno ni povus ekstrakti la derivoprin-cipojn. Male per esploro de Volapük, tiu karikaturo de la Okciden-taj lingvoj, ni povis rekoni la esencon de la Okcidenta derivsiste-mo: *formoj sed ne signifoj*.

Estas tre karakterize, ke DE WAHL (citita de MANDERS, 1950) duonsentis la grandan gravecon de klara derivado. Sed laŭ li, la derivsistemoj de Volapük, Esperanto kaj, implicate, de Occidental estas kompareblaj!

Estos nun des pli facile kompari la strukturon de Esperanto kiun oni ja povas konsideri kun COLLINSON kiel novlatina lingvo, sed kiu envere kaŝas sub siaj okcidentaj vestoj neeŭropan struk-turon. Estos des pli facile ankaŭ studi ĝis kia grado Esperanto res-pondas al sia propra idealo. Ni tiam vidos, ke ĝi posedas kelkajn volapukismojn, kiujn ni difinas ĉi tie kiel pseŭdoderivaĵojn: for-mo sen signifo. Ili estis formitaj imite al aliaj lingvoj, aŭ slavaj aŭ ĝermanaj: *elrigardi* kaj aliaj jam kondamnitaj de KABE (1905), ĉu eĉ okcidentaj kaj al kiuj altiras nian atenton Teruo MIKAMI (1951): *terpomo*, *librotenado*; sed ankaŭ: *reprezento*, *resumo* kaj aliaj principe ne malpli kondamnindaj.

Same kaj kontraste ni vidos pli facile, kio en Esperanto estas pure okcidenta. Tiam ni konstatos, ke apud sia propra derivsiste-mo Esperanto prenis de la Okcidento elementojn de pseŭdoderivo kiel montris TEN SELDAM (1955) kaj WIENER (1951). Ŝajne estus racie rezervi tiun pseŭdoderivon por la kazoj kiam la ideoj ne la-sas sin enpremi en antaŭdeterminitan difinon.

III. — Komparo kun kelkaj neokcidentaj lingvoj.

En la „Unua Libro“ Zamenhof skribis:

„Mi aranĝis plenan *dismembrigon* de la ideoj en memstarajn vortojn, tiel ke la tuta lingvo, anstataŭ vortoj en diversaj grama-tikaj formoj, konsistas sole nur el *senŝanĝaj* vortoj . . .

Sed ĉar simila konstruo de lingvo estas tute fremda por la Eŭ-ropaj popoloj kaj al kutimiĝi al ĝi estus por ili afero malfacila, tial mi tute alkonformigis tiun ĉi dismembrigon de la lingvo al la spi-rito de la lingvoj Eŭropaj, tiel ke se iu lernas mian lingvon laŭ ler-nolibro, ne traleginte antaŭe la antaŭparolon (kiu por la lernanto

Lingvo Sile
Libro 53.
(kie Kabeŝaj
malĝustaj
ĝin uzis)

estas tute senbezona), — li eĉ ne supozos, ke la konstruo de tiu ĉi lingvo per io diferencas de la konstruo de lia patra lingvo . . .

En tia maniero la dismembrigo de la lingvo neniom embarasas la lernanton; li eĉ ne suspektas, ke tio, kion li nomas finiĝo aŭ prefikso, estas tute memstara vorto, kiu ĉiam konservas egalan signifon, tute egale, ĉu ĝi estos uzata en la fino aŭ en la komenco de alia vorto aŭ memstare, ke ĉiu vorto kun egala rajto povas esti uzata kiel vorto radika aŭ kiel gramatika parteto. Kaj tamen la rezultato de tiu ĉi konstruo de la lingvo estas tia, ke ĉion, kion vi skribos en la lingvo internacia, tuj kaj kun plena precizeco (per ŝlosilo aŭ eĉ sen ĝi) komprenos ĉiu, kiu ne sole ne ellernis antaŭe la gramatikon de la lingvo, sed eĉ neniam aŭdis pri ĝia ekzistado“.

Do, ZAMENHOF mem konsciis pri la neeŭropa karaktero de Esperanto. Ĝia tiel nomata aglutineco, laŭ la diversaj esplorantoj, alproksimigas ĝin al diversaj ekstereŭropaj lingvoj. Ni citos nur du ekzemplojn, kiuj tenis nian intereson.

a — *La Japanaj Lingvoj* —

Ekzemple TERUO MIKAMI (1951) skribas la jenon: La lingvoj esperanta kaj japana estas tiel aglutinaj, ke, kiom koncernas la arton de vortfarado ekzistas esence nenia diferenco inter ambaŭ lingvoj. Malsamas nur en tio, ke la *arta* libereco de la esperanta vortfarado estas kvazaŭ senlima kompare al la japana“. El liaj ekzemploj mi citos la jenajn:

<i>kimono</i>	= <i>vestaĵo</i>	<i>sakanaja</i>	= <i>fiŝejo</i>
<i>tabemono</i>	= <i>manĝaĵo</i>	<i>kaŝija</i>	= <i>kukejo</i>

En tiuj ekzemploj al la japanaj vortoj „*mono*“ kaj „*ja*“ respondas la esperantaj vortoj „*aĵo*“ kaj „*ejo*“. La cetero similas.

b. — *La Armena Lingvo* —

Ion similan ni trovas ekzemple ankaŭ en la armena lingvo: *k/al/ak/apèt*³ signifas urbestro kaj estas formita de *k/al/ak/l*,

³ — Ne estas loko ĉi tie klarigi la uzitan (nefonetikan) transliterigon. Proksimuma fonetika prezento povus esti, sinsekve: *kallakabéd* (ll: malmola l, kiel la pola trastrekita l) . . . , *naŭ*, *bantog*, *gajaram* . . . , *tadel*, *azotèl*, *tas*, *usanèl*, . . . *usumnaran*.

urbo, ligita al *pèt* = estro per la ligvokalo *a*. Tute same ni formas de *nay* = ŝipo; *pandok* = hotelo; *kajaram* = stacidomo; la kunmetaĵojn: *naynpèt*, *pandokapèt*, *kajaramapèt* = ŝipestro, hotelestro, stacidomestro.

datèl- signifas juĝi. La finaĵo *èl-* respondas al nia -i. *dataran* signifas: juĝejo. Same de *azot!èl-* = preĝi; *das* = leciono; *oysanèl-* = lerni; ni formas *azot!aran* = preĝejo; *dasaran* = klasejo (lecionejo) kaj la neregulan *oysoymnaran* = lernejo.

Ni povus multobligi la ekzemplojn el la armena lingvo. Ni notu, ke ankaŭ ĉi tie la limo inter vortoj kaj afiksoj ne estas plej neta, same kiel en Esperanto. *Pèt* estas vorto, *aran* sufikso.

IV. — Komparo kun modernaj nomenklaturejoj.

a. — *La medicina nomenklaturejo:*

La internacia medicina nomenklaturejo uzas kunmetaĵojn kun deveno ĉefe helena. Sed riĉigita de kelkaj latinaj radikoj krome de du tri sufiksoj. Sufiĉe multaj el tiuj medicinaj radikoj jam estas ordinaraj Esperanto-vortoj: *apendico*, *tonsilo*, *embrio*, *duodeno* . . . Aliaj eniras Esperanton kiel *partoj* de medicinaj vortoj: *encefal/o* (= enkranio), *enter/o* (= intesto), *nefr/o* (= reno), *kardi/o* (= koro), *gastr/o* (= stomako), *artr/o* (= artiklo), *lapar/o* (= ventro), *pne/o* (= spiro), *tok/o* (= akuŝo) . . .

Tiu nomenklaturejo formas kunmetaĵojn tre similajn al la Esperantaj. Pli ol ĝi, ĝi emas konservi la *o* kiel ligvokalon:

elektro/kardio/grafio, *elektro/encefalo/grafio*, *bradi/kardio*, *bradi/pneo* (= malrapida), *taki/kardio*, *taki/pneo* (= rapida).

Ĝi uzas diversajn afiksojn aŭ afiksosimilajn vortojn plej ofte proprajn al ĝi:

1° — *a(n)* = sen, *dis* = mis, *eŭ* = bona, normala. Ekz.: *a/pneo*, *dis/pneo*, *eŭ/pneo*⁴.

2° — ni ne insistu pri *-logio* kaj *-logo*: (*embrio/logio*, *kardio/logo*).

— *-io* = stato, patologia aŭ ne: *an/encefal/io*, *dis/enter/io*, *dis/tok/io*, *eŭ/tok/io*.

⁴ Eble *dus-* estus pli bona formo por *dis-* (*dys-*). Estus evitata la ĝena kunpuŝiĝo kun la esperanta *dis-*.

- *-patio* kaj *-pato*: genra nomo de ĉiuj malsanoj de iu organo kaj la responda malsanulo: *kardio/patio*, *nefro/pato* . . .
- *-ito* kaj *-ozo*: malsanoj inflama kaj neinflama: *encefal/ito*, *enter/ito*, *apendic/ito*, *tonsil/ito*; *artr/ito* kaj *artr/ozo*, *nefr/ito* kaj *nefr/ozo* . . .
- 3° — kirurgio uzas precipe:
  - *-ektomio* (= ablacio, fortranĉo), *-tomio* (= tranĉo), *-stomio* (= aperturofaro, konekto de du organoj): *tonsil/ektomio*, *apendic/ektomio*, *gastro/duodeno/stomio*, *embrio/tomio*, *laparo/tomio*.

Oni ne povas nei, ke tiaj klaraj elementoj ebligas krei tre homogenan nomenklaturon. Por nova ideo, principe jam estas antaŭpreta la necesa formo!

Certe ne pro snobismo humanisma aŭ pro nura internacieco, tiu oportuna nomenklaturado venkis kontraŭ la pure popolaj aŭ eĉ latinidaj nomenklaturadoj. Ĝi venkis malgraŭ la riproĉoj de „barbarismo“, kiujn oni ofte eldiras kontraŭ ĝi⁵.

b. — *La kemia nomenklaturado*:

Tiuj medicinaj terminoj estis kreitaj de fakuloj, ili ne plu estas helenaj vortoj sed io tute nova. Ili respondas al fakaj bezonoj, necesoj. La samo estas ankoraŭ pli evidenta en la nomenklaturado de organika kemio, kie kreiĝis sistemo, kiu estas verdire tute sendependa kaj kie etimologio havas neniun rolon.

Radiko indikas la nombron de karbonatomoj: *met-*, *et-*, *prop-*, *but-*, . . . ; unua afikso indikas, ĉu la ligoj estas saturitaj: *-an*, ne tute *-en*, aŭ tute ne: *-in*. Dua afikso eventuale montras alkoholon *-ol*, aldehidon *-al*, organikan acidon *-oik*, ktp, ktp. Ekz.: *butano*, *butanolo* . . . *dietil-propanolo* . . .

Ĉiu elemento havas propran signifon kaj principe la termino respegulas la esencon de la difinita korpo. Ĉi tie la koncepto preskaŭ matematike devigas la vortformon. Ĝis kia grado tia sistemo estas riĉa kaj nuancita kaj ankoraŭ pli ĝis kia elasteco oni povus evoluigi ĝin, se oni ne antaŭtimus reformojn, montras CURT DELLIAN (1948).

⁵ Ekzistas pure latina internacia Anatomia Nomenklaturado. La kirurgia kaj patologia nomenklaturadoj tute ne deriviĝas de ĝi!

V. — Komentoj sugestitaj de tiuj komparoj.

Ni ne pretendas ĉi tie fari definitivajn konkludojn. Ni nur proponas vojojn, laŭ kiuj plu studi. Tamen, ŝajne ni povas sugesti, ke:

- 1° — En la Okcidentaj lingvoj oni povas pensi nur per antaŭpretaj vortoj. Tio certe ĝenas la esprimadon de novaj pensoj.
- 2° — Ekzistas lingvoj ekster Eŭropo, kies strukturo sugestus eblecon de samaj kvalitoj, kiel en Esperanto. Sed ĉio estas afero de grado: kutimo kaj tradicio eble povas limigi naturan eblecon. Krome, nekonscia uzo de instrumento povas malakrigi ĝin: eĉ Esperanto, se oni ne atentus, povus perdi siajn kvalitojn. Ĉiuokaze necesus kontroli, ĉu tiaj lingvoj estas efektive same dinamike vortokreemaj kiel Esperanto.
- 3° — La modernaj sciencoj penetrigas en la okcidentajn lingvojn, pro truda neceso de la fakaj esprimbezonoj nomenklaturajn, kies derivprincipoj tre similas al tiuj de Esperanto (senŝanĝaj formoj kun fiksa signifo). La novaj nomenklaturaj estas sekve multe pli klare supervideblaj ol la antaŭaj: la vortoj almenaŭ tendencas spontane kreiĝi tuj kiam ekzistas klara koncepto.

Konkludo.

Ni povis konstati, ke en Esperanto ne la vorto tute preta ĉefas sed la vortelementoj. Ĝi, tiel, absolute disiĝas de la ĉefaj naciaj lingvoj de Okcidento sed ankaŭ de la plej multaj sistemoj de internacia lingvo, de Volapük ĝis Interlingua.

Tiu fakto, ke ĉefas la vortelemento estas la fundamento, kiu klarigas la tutan mekanismon de Esperanto kaj la dinamikon de ĝia uzado: jen-kial eblas tiom facile kaj spontane konversi en la internacia lingvo:

La homa cerbo per malpli da elementoj, kaj ĉefe per elementoj memstaraj kaj kombineblaj inter si, povas kun malpli da peno uzi kaj mastri pli ampleksan kaj pli nuancitan vorttrezoron: *La cerbo per Esperanto kapablas krei kunligojn, kiujn ĝi eĉ ne povus koncepti per aliaj lingvoj.* Per Esperanto eĉ infanoj kapablas esprimi nociojn nur pene esprimeblajn de plenkreskuloj per aliaj lingvoj.

Kaj tio estas ege grava por lingvo, kiu devas servi al homoj el ĉiuj civilizacioj kaj, kiuj mulditaj per lingvoj el plej malsamaj tipoj, devas nun uzi komune homan komprenigilon. Kiel MONNEROT-DUMAINE (1956) rimarkigas, „Ĉino, kiu lernas 300 Esperanto-radikojn, tuj formas per aŭtomata derivado, dank'al la afiksoj, konsiderindan nombron da vortoj jam sufiĉaj por la bezonoj de ordinara vivo. Dume, en la naturaj lingvoj 300 radikoj ne donas al li tiel multe da derivaĵoj kaj li estas devigata por multaj terminoj konsulti la vortaron“.

Prof. IVO LAPENNA (1956) vikle precizigas tiun nocion jene:

„Per la sistemo de afiksoj la Internacia Lingvo akiris vastajn eblecojn de subtila derivado. Tio unuavide kelkfoje iom ĝenas la t. n. „tujan kompreneblecon“ per kiu kelkaj pseŭdosciencaj fabrikantoj de novaj projektoj blufas personojn jam parolantajn plurajn okcidenteŭropajn lingvojn, sed ĝuste tio donas al la lingvo plian facilecon kaj ankaŭ multe pli grandan, veran kaj realan, internaciecon: ne, kompreneble, el vidpunkto de difinita grupeto da nacioj kaj iliaj intelektaj satelitoj sed el vidpunkto monda. Tiuj karakterizoj treege helpas la rapidan akiron de la lingvo kaj ebligas ĝian tujan praktikan uzon, skribe, lege kaj parole ne nur en la t. n. „okcidentaj landoj, sed sur ĉiuj kontinentoj; ne nur fare de kleruloj, sed ankaŭ fare de la plej ordinaraj homoj“.

Tiu sama nocio akiras multe pli grandan gravecon, se oni konsideras, ne nur ke ekzistas neokcidentaj lingvoj, kies derivosistemo tre similas al la esperanta, sed ankaŭ, ke la sciencaj nomenklaturetoj de Okcidento — nun konataj tra la tuta mondo inter fakuloj — komencis adopti por si mem tute analogan sistemon. La miraĝo de la okcidenta vesto de la scienca nomenklatureto ja kaŝis la novan strukturon, kiun ĝi iom post iom alprenas.

Tiu nocio ŝajnas al mi tiel grava, ke mi opinias ke niaj esplorantoj farus grandan servon al Esperanto kaj Scienco, se ili klinus sin super la modernajn studojn psiko-fiziologiajn pri lingvo-mekanismo el la skolo de PAVLOV. Necesus tion science kaj fiziologie establi, sed Esperanto ja ŝajnas pli *natura por la spirito* ol multaj lingvoj, kies kapricoj tute similas al arbitraj kaj fantaziaj kreaĵoj. Tiajn kaj aliajn *sciencajn esplorojn* devis unualoke entrepreni I. A. L. A., anstataŭ maltrafe kontentiĝi per nura forma

studo, laboro de eruditoj kaj vortokomputistoj, ne de sciencistoj. Certe, tio estos unu el la ĉefaj riproĉoj, kiujn historio turnos kontraŭ tiu institucio.

★

Oni diris, ke Esperanto estas novlatina per sia vorttrezoro sed slava per sia ortografio. Ni nun konstatas, ke ĝia strukturo similas al tiu de kelkaj neokcidentaj lingvoj. Ni eĉ iel suspektas, ke ĝi tre trafe respondas al la cerbomekanismoj, kiujn oni nun komencas esplori . . . . Envere Esperanto estas per si mem io nova, io originala, kiu dank'al la intuicio de sia iniciatinto prenis sian materion el la plej bono de plej diversaj fontoj por konstrui ion homogenan en kiu la spirito sentas sin hejme. Krome, al ĝi prosperis iĝi vivanta lingvo, pro la animo, pro la idealo de monda frateco⁶, kiujn kapablis en ĝin enblovi ĝia kreinto. Nur genio, kiel ZAMENHOF, povis atingi ĉion ĉi.

Résumé

L'auteur rapporte des exemples tirés du langage d'un enfant de trois ans et demi ainsi que des écrits d'un philosophe. Ces exemples semblent montrer qu'en Espéranto le plus petit élément vivant n'est pas le mot tout fait comme dans les langues nationales d'Occident, mais l'élément de mot (racine ou affixe). Contrairement à ces langues où on ne peut construire les phrases qu' à partir de mots préfabriqués, il est possible en Espéranto de forger les mots eux-mêmes en même temps que les phrases; ce qui, d'après l'auteur expliquerait pour une large part la grande facilité que l'on éprouve dans la conversation spontanée en langue internationale et aurait contribué à donner à l'Espéranto son caractère de langue vivante.

Comparant ensuite, sous le jour de leurs mécanismes de dérivation, différents systèmes de langues construites (Volapük, Occidental, Interlingua) langues extra-européennes (Japonais, Arménien), puis quelques nomenclatures scientifiques (médecine, chimie organique), l'auteur pense que la structure de l'Espéranto, qui semble se rapprocher de la structure de certaines langues non européennes, est en principe étrangère aux langues occidentales. Une structure analogue pénètre

⁶ Idealo ja necesa por monda lingvo, kiu ne estu nura mekanismo je uzo de embarasita turisto, mekanismo periode ŝanĝebla laŭ la historia evoluo de la alfrontiĝantaj ĉeflingvoj, kiel antaŭnelonge proponis kelkaj Occidental'istoj.

cependant dans les langues occidentales par le canal d'amples nomenclatures scientifiques.

C'est le même type de structure qui donne à l'Espéranto son caractère de spontanéité et aux nomenclatures scientifiques leurs plus grandes clarté et homogénéité, ainsi que cette possibilité de créer spontanément un nouveau terme lorsqu'un nouveau concept ou un nouveau fait doit être dénommé.

BIBLIOGRAFIO

- BEIN, D-ro K., 1905: Parolado en la Kongreso de Esperantistoj en Boulogne-sur-Mer. (Vd. en „El la Historio de Esperanto“, P. 26. — Eldonis Th. Cejka, Bystrice — Hostyn, Moravio, Aŭstrio, 1906. 32 paĝoj.
- BERGER, RIC, 1947: Fundamental Vocabularium de Occidental. 164 paĝoj, roneotipita.
- DELLIAN, Dipl. Ing. CURT, 1948: Racia kaj internacia Kemia Nomenklatur. Munkeno 1948. 36 p. roneotipita.
- HAMMING, G., 1956: Lingva premo kaj religiaj miskonkludoj. Scienca Revuo, 8 : 47—61 (p. 47).
- I. A. L. A., 1951: Interlingua English Dictionary. — Storm Publishers, New York. 413 paĝoj.
- KALOCsAY, K., 1931: Lingvo Stilo Formo. Literatura Mondo. Budapeŝt. 144 paĝoj.
- kaj WARRINGHIEN, G., 1938: Plena Gramatiko de Esperanto, 2-a laborita eldono, Literatura Mondo. Budapeŝt. 488 paĝoj.
- KERCKHOFFS, AUG., 1886: Cours complet de Volapük. 4° édition. Paris. 144 paĝoj.
- LAPENNA, PROF. IVO, 1958: Retoriko, 2-a eldono. Rotterdam. 294 paĝoj. (Vd. p. 102—103).
- MANDERS, D-ro W., 1950: Interlingvistiko kaj Esperantologio. J. Muusses, Purmerend 1950. 77 paĝoj (Vd. p. 67).
- MIKAMI, TERUO, 1951: El Notlibro Esperantista. Oomoto, Nov. 51 : 170—171.
- MONNEROT-DUMAINE, M., 1956: Evolution de l'Interlinguistique. Presse Médicale. 64/57: 1345—1347.
- ✓ RAMSTEDT, A. Z., 1927: Li psykologic et sociologic caractere del lingues. Cosmoglotta, 1927 n-ro 39—49. Represita kiel „Doc. n-ro 165—“ de Institute Occidental.
- SZATHMARI, SANDOR, 1958: Vojaĝo al Kazohinio. S. A. T. (p. 82).
- TEN SELDAM, C. A., 1955: Klopodo pri starigo de sistemo de kvazaŭafiksoj en Esperanto. Esperantologio I: 215—227.
- WIENER, F. I., 1951: Ŝajnprefiksoj. Esperantologio I: 145—151.
- ZAMENHOF, L. L., 1887: „Unua Libro“ (Vd. ekz-e: Fund. Krest., 16-a eldono, p. 248 kaj sekv.).

Kelkaj rimarkoj pri uzado de fremdaj lingvoj

de D-ro EDMOND PRIVAT*).

La vorto „fremda“ estas uzata ĉi tie por signifi „ne-gepatra“, ne „hejma“, do lernita ĉe lernejo, ĉe vespera kurso, per privataj lecionoj, per radio-instruado, per gramafon-diskoj aŭ per kelkmonata restado en ekstera lando. Laŭ tiu ĉi difino la vorto „fremda“ entenas naciajn lingvojn kaj internacian kiel Esperanton.

Ni nomos „fremda“ lingvon lernitan kaj „hejma“ lingvon uzitan hejme jam de la infaneco. Ni ankaŭ nomos „fremduloj“ la uzantojn de tiu lingvo, kiuj devis aparte ĝin lerni, kaj „hejmuloj“ tiujn, kiuj uzas ĝin ĉiutage en la familio.

La observindaj uzadoj povas esti diversaj, ekzemple inter fremdulo kaj hejmulo en privata interparolo. Anglo parolas france kun Franco, Anglo aŭskultas francan radio-elsendon el Parizo, Franco aŭskultas anglan elsendon el Londono, sed Franco povas ankaŭ foje aŭdi el Parizo intervjuon de fama brita vizitanto, kiu klopodas respondi franca al la demandoj de la ĵurnalistoj kun iom aŭ multe da ĝeno.

Alia observebla uzado inter fremduloj kaj hejmuloj okazas en kongresoj internaciaj. Tie la hejmuloj anglaj, usonaj aŭ francaj parolas sian gepatran lingvon kaj la ceteraj aŭskultas aŭ klopodas paroli fremdan lingvon.

Okazas ankaŭ uzado inter nuraj fremduloj, sen la ĉeesto de hejmuloj, ekzemple inter Franco kaj Japano parolantaj angle aŭ esperante. Niajn universalajn kongresojn partoprenas nur fremduloj laŭ nia difino.

Ĉiaj tiaj uzadoj kaj spertoj meritis ekzamenon lingvan kaj psikologian. Mi ŝatus instigi al tia esplorado.

Ĉefe gravus la psikologia esploro, ĉar la vivon de la nacilingvoj influas neniel aŭ malmulte la fremduloj. Nur la hejmuloj regas

---

*) Profesoro pri angla lingvo ĉe la Universitato de Neuchâtel, Svislando.

ĝin per sia uzado. Kontraste la uzantoj de esperanto ja influas, eĉ vivigas la lingvon, ĉar mankas la hejmuloj kaj hejma uzado. Ni esceptu kompreneble la kelkajn familiojn, kies gepatroj konatiĝis per tiu lingvo kaj kies infanoj ĝin parolas hejme. Ili baldaŭ estos dulingvaj pro la kuneco de siaj kamaradoj en la elementa lernejo. Simile la hungaraj aŭ svedaj infanoj en Usono fariĝas angla-lingvaj post unu generacio. En tiu vasta lando la fremduloj fariĝas rapide hejmuloj kaj la komuna lingvo angla-usona restas rimarkinde unueca pro la centrigaj iloj kiel radio, gazetaro, lernejo k. t. p.

Se ni observas la uzadon de nacilingvoj inter „fremduloj“ kaj „heimuloj“ ni rimarkas antaŭ ĉio la reagojn de senvola mokemo aŭ malplezuro unuflanke kaj de timemo aŭ ĝeno aliflanke. Kompleksoj de supereco kaj malsupereco kreas atmosferon de malegaleco, kiu difektas la homan kontakton eĉ ne parolante pri la eventualaj miskomprenoj aŭ eraroj praktikaj. La moderna tekniko de samtempa tradukado per mikrofonoj kaj aŭdiloj ĉe konferencoj aŭ kongresoj certe helpas eviti parton de la praktikaj malavantaĝoj, sed ne tuŝas la psikologian atmosferon de malegaleco, ĉar ĝi plibonigas nur la eblecon de kompreno laŭvorta, sed ne la liberecon de sinesprimo.

Cetere la solenaj aŭ laboraj kunsidoj ne formas la ĉefan parton de kongreso aŭ de konferenco: la privataj interparoloj en koridoroj kaj en kongresejo estas ofte pli gravaj aŭ almenaŭ samvaloraj. Tie la malegaleco denove sentiĝas aŭ kreas aŭtomate situacion apartan: la hejmuloj de unu lingvo emas kune babili kaj la fremduloj siaflanke sentas sin pli liberaj sen ili, ĉar la komplekso de malsupereco tiam malakriĝas.

Observantoj de internaciaj kongresoj en esperanto komparas ilin ne nur laŭ la funkciado ĉe la kunsidoj, sed ankaŭ laŭ la atmosfero en la koridoroj. Kio interesas ilin, tio estas la pli granda fluo en esprimado kaj la videbla senĝeno. Tie renkontiĝas nur fremduloj sen hejmuloj, sed la ĝenerala impresado similas tiun de nacia kongreso de hejmuloj parolantaj la gepatran lingvon. Kial? Ĉar regas senĝeno kaj egaleco. Parto de la rimarkebla ĝojo ĉe la kongresanoj devenas de tiu liberiĝo el kompleksoj de supereco kaj malsupereco.

La vorto „neŭtrala“, uzata pri lingvo, simbolas sufiĉe trafe tiun psikologian fakton. Kiam ĝin elektis D-ro ZAMENHOF li kredeble ne pensis nur je la ĝeno pro konscio pri gramatikaj aŭ leksikologiaj eraroj en uzo de fremdaj lingvoj, sed ankaŭ je la politikaj cirkonstancoj en Orienta Eŭropo, kie li vivis. Tie, laŭ la lokoj, unu lingvo estis la oficiala, la registara, tiu de la reganta fremda nacio, kaj alia lingvo estis tiu de regata, malkontenta, suferanta, foje ribelema popolo.

Similajn diferencojn oni konstatas en koloniaj regionoj, ekzemple nun en Afriko, kie la novaj memregaj ŝtatoj estas ankoraŭ dividataj ne nur per artefaritaj landlimoj fiksitaj de eŭropaj potencoj, sed ankaŭ per la kulturlingvoj kiujn ili trudis en administrejoj kaj lernejoj, ĉu francaj, ĉu portugalaĵoj, ĉu anglaj.

Tie la diferenco inter hejmuloj kaj fremduloj havas ne nur politikan, sed ankaŭ socian aŭ klasan econ. La historio de Eŭropo entenas similajn ekzemplojn de „klasa“ lingvo. Dum tri centjaroj post la venko de Vilhelmo el Normandio en 1066 kun enporto de francilingvaj episkopoj kaj administrantoj en Anglujon, kies reĝo li fariĝis, la lingvo de la supra klaso estis la franca kaj tiu de la malsupra popolo restis la anglo-saksa. Nur iom post iom la malnova hejma lingvo refariĝis oficiala kaj ĝenerala, sed kun riĉiĝo per amaso da francaj vortoj enpenetrantaj.

Ke la du lingvoj dum longa tempo montris klasan diferencon, tion ilustras la fakto, ke la nunaj anglaj nomoj de farmaj bestoj estas saksaj kaj la nomoj de la viandoj estas francaj (*oks* kaj *beef*, *sheep* kaj *mutton*, *calf* kaj *veal*). Ĉiuj anglaj geknaboj scias tion. La kamparanoj zorgis pri la bestoj, sed la kastelanoj pri la viando. La saman diferencon oni konstatas ĉe la vortoj administraj aŭ juristaj (francdevenaj) kaj la vortoj pri vetero, naturo k. t. p. Angla poeto uzas pli da germandevenaj vortoj kaj ŝtatisito pli da francdevenaj.

La klasa diferenco en la dekdua centjaro montriĝis en la uzado lingva kaj la tiamaj psikologiaj kompleksoj de supereco aŭ honto estas atestitaj de multaj aludoj en la literaturo. Estinteco kaj nuntempo konas similan fenomenon en aliaj lokoj aŭ cirkonstancoj.

La kaŭzo de la ĝeno aŭ honto kuŝas ĉiam en la fakto ke la „fremdulo“ en la lingvo uzata ne kapablas esprimi sin sen eraroj aŭ sen

timo fari erarojn en la ĉeesto de la „hejmulo“ aŭ naciulo de tiu lingvo. Politika aŭ socia cirkonstanco akriĝas ankoraŭ la senton de malsupereco kaj foje la ribelon kontraŭ la supereco aliflanka.

Tiuj konstatoj plene pravigas la elekton de la vorto „neŭtrala“ en la Zamenhofaj rimarkoj, speciale en liaj paroloj rilataj al la unua kongreso en Boulogne sur Mer.

Pri la gramatikaj aŭ leksikologiaj eraroj en uzo de fremdaj lingvoj plua studado necesus kaj tiuj ĉi linioj nur celas instigi junajn serĉantojn observi faktojn kaj fari komparojn. Neniu bezonas esti granda scienculo por konstati ke fremdulo hezitas ĉe germanaj substantivoj inter la uzendaj artikoloj *der, die, das*, se lia kutimo aŭ memoro ne estas sufiĉa. Same ĉe la francaj substantivoj inter *le* kaj *la*.

Statistiko de la francelingvaj frazoj cititaj en anglaj romanoj montras 90 % da eraroj. Tamen novelistoj estas plejparte intelektuloj.

La radio-aŭdado faciligas observadon rilate je elparolo kaj aŭskulta komprenebleco. Sur tiu kampo ekzemple oni konstatas pli grandan facilecon en komprenado de hispana aŭ itala lingvo kompare kun angla, ĉar tiu ĉi lasta konsistas ĉefe je unusilabaj parol-signoj. Do se vi perdas unu, vi perdas foje la sencon de tuta frazo; dume en hispana aŭ itala lingvo vi povas perdi unu silabon sen tia malfeliĉo, ĉar la plimulto de la parolsignoj estas plursilabaj kaj eĉ havas ripozan finaĵon, kiu helpas pasi pli malrapide de unu ideo al la alia.

La fremdaj lingvoj havas kulturen valoron ĉefe per lego kaj aŭskulto kondiĉe ke la uzantoj skribe aŭ parole estu „hejmuloj“, verkistoj aŭ aktoroj. Se ili estas fremduloj mem, oni konstatas kontraŭe malvaloron, ĉar la donaco estas tro difektata. La alta valoro de antikvaj kulturlingvoj, kiel greka aŭ latina, konserviĝas eble plej efike pro la fakto ke ili ne estas uzataj kaj pro tio ne difektataj krom en la ekzercoj de la gimnaziaj lernantoj.

Laŭ pure kultura vidpunkto la fremdaj lingvoj gajnas kiel temoj de studoj kaj multe perdas kiel iloj de internacia uzado. Sur tiu kampo ilia kultura intereso videble kaj aŭdeble kuŝas en sindeteno.

Jam en la fino de la deknaŭa centjaro la filozofo Ernest Naville,

per raporto al la Franca Akademio de Moralaj Sciencoj, konsilis instruigi esperanton kaj lasi al ĝi la kampon de la praktika servo inter nacioj por ebligi pure kulturan kaj liberan elekton de studindaj lingvoj en la gimnazioj kaj universitatoj. La pezo de la materia neceso, laŭ li, tro malliberigas tian elekton en la programoj. Li mem preferis la studon de la klasikaj lingvoj al la lerno de la modernaj por intelektu prepari la junularon.

Résumé

L'usage des langues étrangères mériterait plus d'attention de la part des linguistes et des psychologues. Les complexes de supériorité ou d'infériorité sont un aspect de cet usage dans les rencontres et les congrès internationaux, où les participants sont divisés entre ceux qui peuvent s'exprimer dans leur langue maternelle et ceux qui doivent employer la langue d'autrui.

Le complexe d'infériorité enlève à cet usage une valeur culturelle. A ce point de vue il faut observer le contraste entre l'étude et l'emploi. La situation est différente aussi quand les complexes sont éliminés par l'absence de ceux dont la langue maternelle est employée. C'est ce qui explique le sentiment d'égalité et de liberté qui règne dans un congrès espérantiste par exemple.

KONCIZAJ KOMUNIKOJ

Esperanta Elparolo kaj Japanoj

de NAOKAZU KAWASAKI*)

La fonetika konsisto de Esp. estas simpla, sed ĉar la patrina lingvo de la uzantoj estas varia, naskiĝas kelkaj problemoj en la praktikado de la elparolo de Esp. Ĉi-sube mi montras en kiuj punktoj japanoj sentas facilecon aŭ malfacilecon pri la elparolo de Esp.

1. Vokaloj.

La japana lingvo ankaŭ havas nur kvin vokalojn. Unu atento estas necesa. Por elparoli la Esp.-an u klare, japanoj devas tre streĉi la lipojn, ĉar la japanlingvo u ne estas [u], sed [u]. Konfuzo ĉe komencantoj iafoje okazas inter 'sfero' kaj 'sufero'.

La japanlingvaj vokaloj ne konas la distingon inter vasteco kaj malvasteco, tial la tiel precize formulitaj reguloj pri vokalvasteco en la Plena Gramatiko de Kalocsay restas fremdaj al japanoj.

Male, ĉe la japanlingvaj vokaloj longeco aŭ mallongeco ludas gravan rolon en la distingo de vortsignifoj. Tial elparoli 'koro': [ko:ro] kaj 'resti': [resti] kaŭzas nenian ĝenon al japanoj. Eĉ en elementaj lernolibroj de Esp. por japanoj tiaj reguloj estas akceptataj.

2. Konsonantoj.

La Esp.-aj konsonantoj f, v ne ekzistas en la japana lingvo, tial tiuj du estas malfacilaj por komencantoj, sed post ioma ekzerco ili elparolas korekte.

La silaboj ta, te, to; da, de, do estas troveblaj en la japana lingvo, sed ne ti, tu; di, du. Tial japanoj, ne scipovantaj iun eŭropan lingvon, elparolas el la angla lingvo importitan vorton 'team': [ĉi:mu]. Sed la nombro de junuloj, kiuj elparolas ĝin: [ti:m] pli kaj pli grandiĝas.

---

*) Profesoro ĉe la Osaka Universitato de Fremdlingvaj Studoj kaj lektoro pri Esperanto ĉe la sama universitato.

La plej malfacila por japanoj, sed la plej necesa en Esp. estas la distingo inter r kaj l. Oni transskribas la japanlingvan sonon l per latina litero r, tial ĝenerale oni (t. e. japanoj kaj nejapanoj) kredas, ke japanoj povas elparoli r, sed ne l. La afero ne estas tiel simpla. La fonetika valoro de la japanlingva r estas simila al neniujn r en la eŭropaj lingvoj. Kelkaj fonetikistoj eĉ opinias, ke la japanlingva r ne estas [r], sed iel proksima al [l]. Ĉiaokaze, por akiri internacian kompreneblecon japanaj esperantistoj devas distinge elparoli l kaj r laŭ ia normo.

Konsonantogrupoj (ekz.: st, str . . . .) ne estas konataj en la japana lingvo, sed japanoj facile al kutimiĝas al ili.

3. Akcento.

La akcento en la japana lingvo ne estas tiu de forteco, sed tiu de alteco. Sed akcenti por forto la antaŭlastan silabon de vorto estas tre facile por japanoj. Kvankam tro komplikitaj reguloj pri dua (aŭ flankaj) akcento en Esp. ne estas dezirindaj, tamen kiam oni praktike uzas la lingvon, oni estas devigataj solvi tiun problemon. Laŭ mia observo, la nenatureco de la elparolo ĉe japanaj esperantistoj ofte devenas de nelerta solviteco aŭ absoluta nesolviteco de tiu afero.

Résumé

La prononciation de l'Espéranto et les Japonais.

Les relations entre la compréhensibilité internationale de l'Esp. et la caractéristique de la langue japonaise.

Les points les plus difficiles pour les japonais: les distinctions entre 'sfero' et 'sufero'; 'reĝo' et 'leĝo'.

Les nuances des voyelles: les Européens aiment à dire: ouverte et fermée en Esp., mais les japonais sont indifférents. Au contraire, les japonais peuvent distinguer la longueur.

L'accent: la solution pratique du problème de l'accent secondaire en Esp. est désirable pour rendre la prononciation: naturelle.

BIBLIOGRAFIO

- OKAMOTO, J.: Fonetika studo de Esp., 1925, Tokio. Verkita japanlingve.
Bazita sur MOCH, sed plivasthorizonta. Uzanta la signojn de Internacia Fonetika Asocio.

Ĉu DE aŭ PER?

de D-ro HUGO SIRK*)

Jen ofta demando, se ni verkante uzas la pasivon. La ŝajne simpla respondo: „*Por la aganto uzu DE, por la ilo uzu PER*“ estas senmedite aplikebla ne ĉiam, sed kontraŭe nur malofte, kiel ni vidos.

La Plena Gramatiko de Kalocsay kaj Waringhien (Dua eldono § 336 RIM I) donas pri tio jenajn ekzemplojn. *La tero estas kovrita DE neĝo. La tablo estas kovrita PER tapiŝo.* Ĉies lingva sento aprobas tiun uzon de DE kaj PER, se tiuj frazoj staras memstare, sen konekso kun alia frazo. Sed oni povas facile trovi ekzemplojn, kie nia lingva sento postulos en ĉi tiuj du frazoj la inversajn prepoziciojn pro la influo de antaŭaj frazoj.

Ekzemplo por PER anstataŭ De: Post la gaja somero kaj la fruktoriĉa aŭtuno venis la malgaja vintro kaj kovris ĉion PER neĝo. *La tero estas kovrita PER neĝo* kaj protektas la ĝermojn en sia sino.

Ekzemplo por DE anstataŭ PER: Dum la soleca nokto la mebloj interparolis en la malluma ĉambro. Ili mokis pri la tapiŝo kuŝante sube sur la planko. Subite blovis vento tra la malfermita fenestro kaj levis la tapiŝon alte en la aeron, kiu faligis sin sur la tablon. Nun *la tablo estas kovrita DE la tapiŝo* kaj estas primokata de la aliaj mebloj.

El tio oni povas supozi, ke ekzistos multaj kazoj, kie dependas de la skribanto, ĉu li opinias la koncernan aĵon aganto aŭ ilo kaj uzas DE aŭ PER.

Mi donos por tio ekzemplojn el mia ISU-prelego aperinta en Scienca Revuo Vol. IX. p. 41 sub la titolo: Ĉu oni povas vidi la atomojn?

p. 41 l. 25 „... mi priparolos ... eksperimentojn faritajn PER la kampelektrona mikroskopo ...“ Ĉar mi faras la eksperimentojn PER mikroskopo. Nur tre malmultaj aprobas la imagon, ke la mikroskopo faras la eksperimentojn.

p. 41 l. 31 „... elektronoj, do de korpuskloj ŝargitaj PER ne-

---

*) Emerita profesoro pri fiziko ĉe la Viena Universitato.

gativa elektro.“ Mi skribis PER, ĉar mi imagas, ke la katodo ŝargas la korpusklon PER elektro. Multaj aliaj preferos imagi la elektron aganto kaj skribi „ŝargita DE negativa elektro.“

p. 42 l. 25 „... fortoj ... reprezentitaj ... PER kvar sagetoj ...“ Ĉu la sagetoj reprezentas la fortojn aŭ mi per la sagetoj? Ambaŭ imagmanieroj estas defendeblaj kaj atakeblaj. Mi preferas imagi la sagetojn ilo de reprezentado.

p. 43 l. 11 „La radiado ... estas liverata DE inkandeska drato ...“ Ĉu la inkandeska drato liveras la radiadon aŭ mi fluigante laŭ ĝi elektran kurenton? Ĉi tie mi preferis ne imagi min aganto. Tial DE.

p. 43 l. 17 „... objekto traradiata PER la radioj ...“

Ĉar mi traradias la objekton PER radioj. Laŭ la kontraŭa imagmaniero la radioj traradias la objekton. Sekve „La DE la radioj traradiata objekto.“

Ankaŭ tio estos aprobatata de multaj.

p. 43 l. 18 „Parto de tiu bildo estas PER dua elektrona lenso denove pligrandigata ...“

Ĉar mi imagas min aŭ alian fizikiston aganto, kiu pligrandigas la bildon PER lenso. Multaj aprobos tiun rezonadon.

p. 43 l. 23 „... iliaj moviĝoj ne estu ĝenataj PER la aermolekuloj.“

Ĉar la konjekteblaj gasrestaĵoj ĝenus PER siaj aermokuloj la moviĝon de la elektronoj. Eble multaj aprobos la kontraŭan rezonadon, ke la molekuloj ĝenas la elektronojn kaj sekve skribus: „ne estu ĝenataj DE la aermolekuloj.“

p. 44 l. 6 „... metala globo A (fig. 3) ŝargita PER negativa elektro. Ĝi estu ĉirkaŭita PER ... kondukilo ...“ Ĉar mi imagis min en mia prelego aganto, kiu konstruas fig. 3. Tre multaj eble ne aprobos tion kaj uzus DE en ambaŭ kazoj.

p. 44 l. 17 „... vando estas kovrita PER fluoreska materialo.“ Ĉar mi imagis min aganto. Kelkaj aprobos tiun rezonadon.

p. 44 l. 20 „La pligrandigo estas difinita PER la rilatumo de la radiusoj.“ Ĉar desegnante fig. 3 mi difinis PER la rilatumo de la radiusoj la pligrandigon. Pli multaj eble aprobos la kontraŭan rezonadon, ke la rilatumo de la radiusoj difinas la pligrandigon kaj skribus „DE la rilatumo“.

p. 45 l. 11 „... vando estas kovrita PER ... materialo“ Ĉar la fabrikinto faris ĝin PER materialo. La kontraŭa rezonado, ankaŭ ebla, ne trovos multajn aprobantojn.

p. 45 l. 12 „... bildojn kaŭzitajn PER la elektronaj radioj.“ Ĉi tie mi eraris, ĉar la imagmaniero, ke la radioj kaŭzas la bildojn, ŝajnas al mi pli prava ol la kontraŭa, ke mi kaŭzas la bildojn PER radioj. En eventuala represo de la prelego en Elektitaj Prelegoj mi skribos „... kaŭzitajn DE elektronaj radioj.“

p. 46 l. 3 „... , la elektronoj ... venas fine al tiu anodo kaj estas PER ĝi elkondukataj el la ampolo.“ Oni povus imagi, ke la drato konektita kun la anodo elkondukas le elektronojn PER la anodo. Sed nur malmultaj aproboj tiun imagmanieron kaj mi skribos ĉe eventuala represo: „... la elektronoj estas elkondukataj TRA ĝi (la anodo) el la ampolo.“

p. 46 l. 15 „... tensio estas almetata PER tensidividilo al la bobeno.“ La plejmulto konsentos, ke mi aŭ alia fizikisto aŭ oni estas la aganto, kiu almetas PER tensidividilo la tension.

p. 46 l. 20 „... rubando estas movata PER ruliloj.“ La plejmulto konsentos ke mi aŭ mia dekstra mano estas la aganto.

p. 46 l. 26 „... bobeno estas ankaŭ konektita PER tensidividilo kun 220-volta tensio.“ La plejmulto konsentos, ke mi aŭ mia asistento estis la agantoj.

p. 49 l. 34 „La intelekta situacio povas esti klarigata PER analogio ...“ Multaj konsentos, ke mi klarigas la situacion kaj ne la analogio.

Fine mi atentigas, ke mi (p. 41 l. 14) erare citis el mia Pariza ISU-prelego „... fenomenojn kaŭzitajn certe PER unu unuopa atomo“ anstataŭ „DE unu unuopa atomo“ kiel mi diris en mia Pariza prelego (Scienca Revuo Vol. 6-a p. 102) kaj kio ŝajnas al mi sole aprobinda.

El la cititaj ekzemploj sekvas, ke en la *plejmulto* de la *kazoj* la *elekto inter DE kaj PER* ĉe la pasivo dependas de la imagmaniero de la skribanto.

La opinioj de la legantoj pri la cititaj ekzemploj tre interesus min precipe pro eventuala represo de mia prelego en Elektitaj Prelegoj.

Zusammenfassung**Ob DE oder PER?**

An Beispielen wird gezeigt, dass die Regel beim Passivum: „Für das Handelnde verwende *DE*, für das Werkzeug verwende *PER*“ oft unsicher ist, da es von der Auffassung des Schreibenden abhängt, ob etwas als Handelndes oder als Werkzeug anzusehen ist.

NOTOJ

Universitataj katedroj de Esperanto IV ¹⁾

Ĉi-sube informoj estas donitaj pri la nuna stato de ĉiuj al ni konataj katedroj (lektoratoj) de Esperanto ĉe universitatoj kaj aliaj kiel samrangaj konsiderataj altlernejoj (kolegioj). Depost la aperigo de volumo I de Esperantologio kelkaj lektoratoj estas ĉesigitaj, dum 3 novaj lektoratoj fondiĝis.

Laŭ la ĉi-suba sinoptiko nun funkcias minimume 14 lektoratoj de Esperanto en 8 landoj, krom supozeble pluaj 3 lektoratoj en Japanujo, pri kiuj ankoraŭ mankas konfirmaj informoj pri nuna stato. Aldone estas raportata pri instruado de Esperanto en universitatoj kaj altlernejoj ekster la katedroj.

Kompletigaj informoj estas dezirataj kaj de tempo al tempo publikigataj en tiu ĉi rubriko.

PAUL NEERGAARD

Aŭstrujo

Universitato Innsbruck (Universität Innsbruck). Detalojn vidu en Esperantologio I: 77, 1949. *Programo*: kursoj por komencantoj, progresintoj, prelegoj pri la historio de la movado kaj pri interlingvistikaj temoj. *Lektoro*: kand. fil. HERMANN ÖLBERG, kiu post la morto de d-ro LEO BLAAS en la vintro 1951 estis invitata de la Instruminstrio en Vieno akcepti la lektoraton, komencis dum somero 1952 kaj ricevis oficialan aprobon flanke de la ministerio per decido de la 20. de aŭgusto 1952.

Altlernejo por Agrikulturo, Wien (Hochschule für Bodenkultur, Wien). Detalojn vidu en Esperan-

tologio I: 77, 1949. Stato neŝanĝita.

Altlernejo por Internacia Komercio, Wien (Hochschule für Internationaler Welthandel, Wien). Detalojn vidu en Esperantologio I: 77, 1949. Programo: Estas donataj du lecionoj posemajne pri E. kaj krome unu leciono posemajne pri la historio de la mondlingvo en germana lingvo. *Nova lektoro*: profesoro, d-ro E. J. GÖRLICH.

Teknika Altlernejo, Wien (Technische Hochschule, Wien). Detalojn vidu en Esperantologio I: 77, 1949. Stato neŝanĝita.

Ĉeso de lektoratoj. Universitato Graz (Karl-Franzens - Universität Graz). Detalojn vidu en Esperantologio I: 142, 1950. Post la morto de la lektoro, profesoro ADOLF HAINSCHEGG la 10. de septembro

¹⁾ Universitataj katedroj de Esperanto I: Esperantologio I: 77—80; II: Esperantologio I: 142; III: Esperantologio I: 251—252.

1955 transprenis la lektoraton d-ro OSKAR MEISTER, sed tuj poste la lektorato estis transformata al nura „instruktorato“ laŭ decido de la tiama, lastjare mortinta dekano de la filozofia fakultato. D-ro MEISTER instruis dum la vintra semestro 1955. La 16. de decembro 1955 la profesoraro decidis, ĉar d-ro MEISTER atingis sian 70-an jaron, ĉesigi la instruktoraton laŭ § 17 de la „Hochschulorganisationsgesetz BGL 154/55“ konstatante, ke „la kondiĉoj por la daŭrigo de la instruktorato ne plu ekzistas“, ĉar kompetenta persono por transpreni la postenon ne estis trov-ebla.

Teknika Altlernejo, Graz (Technische Hochschule Graz). Detalojn vidu en Esperantologio I: 142, 1950. Same kiel pri la lektorato ĉe la Universitato Graz ne estis trov-ebla kompetenta persono por transpreni la postenon post la morto de profesoro HEINSCHEGG. Sekve la katedro estis ĉesigata.

Britujo

Universitato de Liverpool (University of Liverpool). Detalojn vidu en Esperantologio I: 77—78, 1949 kaj I: 251, 1955. *Nova lektoro*. Post emeritiĝo de lektoro, d-ro F. I. WIENER transprenis la oficon magistro N. J. LAMB, M. A. (Liverpool), docento pri la portugala kaj hispana lingvoj (la nova lektoro estas denaske kimre parolanto kaj cetere studis multajn lingvojn).

Ĉeĥoslovakujo

Ĉeso de lektoratoj. La lektoratoj en ĉeĥa *Teknika Altlernejo en*

Praha kaj en *Slovaka Komerca Altlernejo* estis ĉesigataj (laŭ informo de d-ro JAROMIR JERMAR, Praha). Detalojn pri la lektoratoj cetere vidu en Esperantologio I: 78, 1949 respektive Esperantologio I: 251, 1955.

Germanujo

Universitato de Hamburgo (Universität Hamburg). Detalojn vidu en Esperantologio I: 251, 1955. Stato neŝanĝita.

Ĉeso de lektoratoj. La lektoratoj en *Johannes-Gutenberg-Universitato, Mainz a. Rh.* kaj *Justus-Liebig-Altlernejo, Giessen* estas ĉesigitaj (laŭ informo de d-ro WILHELM HERRMANN). Detalojn pri ili vidu en Esperantologio I: 78—79, 1949. Same estas ĉesigitaj la lektoratoj en *Ludoviko-Maksimiliano-Universitato, München* kaj *Teknika Altlernejo, München* post rezigno de la lektoro ĉe ili, d-ro SIEGFRIED ZIEGLER (laŭ informo de d-ro ZIEGLER).

Hispanujo

Universitato de La Laguna, Kanariaj Insuloj.

Fondo de la katedro: Laŭ proponoj de la „Secretariado de Publicaciones, Intercambio Científico y Extensión Universitaria“ de la 11. de oktobro kaj la 18. de novembro 1955 la universitata rektoro kreis por la unua fojo kurson de E. en tiu universitato la 25. de novembro 1955, per dokumento n-ro 1052.

Ĉar por la unua kurso enskribiĝis 60 gelernantoj, la direktoro de la „Secretariado“ konsideris tion montro de pozitiva intereso por

tiu lingvo kaj sekve la 9. de aprilo 1956 samrangigis la instruadon de Esperanto al tiu de la aliaj vivantaj lingvoj kaj inkluzivis ĝin en la Instituton de Idiomoj de la Universitato. La „Secretariado“ asignis al la lektoro de E. el sia propra buĝeto aldonan sumon al tiu de la enskribiĝoj, ĝis egaligo de lia ŝalajro al tiuj de la ceteraj profesoroj de la Instituto de Idiomoj. *Programo*: okazas ĉiujare du regulaj kursoj: unu komenca kaj alia perfektiga, laŭ la regularo de la Instituto de Idiomoj. *Lektoro*: La 5. de decembro 1955 la citita „Secretariado“ proponis kiel lektoro de E. docenton, profesoron agregacian J. RÉGULO-PÉREZ, kaj la 12. de la sama monato per oficiala dokumento n-ro 1143, la universitata rektoro elektis docenton RÉGULO-PÉREZ lektoro de Esperanto. *Aldonaj informoj*: 1) La ĝisdataj enskribiĝoj por la kursoj estas jenaj: 1955—56: 1-a kurso 60 gelernantoj, 1956—57 1-a kurso 59, 2-a kurso 26 gelernantoj, 1958—59 1-a kurso 15, 2-a kurso 17 gelernantoj. 2) La Instituto de Idiomoj de la Universitato nun instruas kvin vivantajn lingvojn, nome anglan, francan, germanan, italan kaj esperantan, po du horoj ĉiusemajne por ĉiu kurso (entute po kvar koroj ĉiusemajne por ĉiu lingvo). La nuna prezo de enskribiĝo estas plialtigita ĝis 110 pesetoj, kio mal-kreskigis la nombron da lernantoj. 3) La nombro de gelernantoj de E. ĉiam okupis la duan aŭ trian lokon. La unuan havis ĉiam la angla, kaj la lastajn la germana kaj itala.

Jugoslavio

Universitato en Zagreb (Sveučilište u Zagrebu). Detalojn vidu en Esperantologio I: 251, 1955. *Nova lektoro*: Post forvojaĝo de la antaŭa lektoro, d-ro med. Ivo BOROVEČKI al Etiopio transprenis la oficon d-ro med. FRAN JANJIĆ ekde la vintra semestro de 1956. *Aldona informo*: en la ĵus pasinta semestro de 1959 partoprenis 15 studentoj.

Koreo

Chunggu Universitato (Chunggu College) kaj

Taegu Universitato (Taegu University).

Detalojn vidu en Esperantologio I: 252, 1955. Stato neŝanĝita. *Aldonaj informoj*: 1) En Chunggu Kolegio E. estas konsiderata kiel „secondary language“ kaj kiel tia instruata kiel deviga fako por ĉiuj studentoj, kaj la lingvo konsistigas parton de la ekzamenaj postuloj. La lekcianto de E. estas profesoro (angle „professor“). 2) En la kolegio ekzistas la sekvantaj kategorioj de instruistoj (en angla lingvo): „professor“, „associate professor“, „assistant professor“, „lecturer“ kaj „instructor“. 3) La kolegio havas profesorojn pri angla, korea, ĉina kaj esperanta lingvoj kaj lektorojn pri franca kaj germana lingvoj. (Kompilitaj laŭ „Chunggu College, Bulletin 1948—1958“).

Nederlando

Komunuma Universitato, Amsterdam (Gemeentlijke Universiteit Amsterdam). Detalojn vidu en Esperantologio I: 252, 1955. Stato neŝanĝita.

Pollando

Jagiellona Universitato, Kraków (Uniwersytet Jagiellonski, Kraków). Detalojn vidu en Esperantologio I: 79, 1949. Stato neŝanĝita. *Aldona informo*: la nombro de gestudentoj el diversaj fakultatoj estis en 1958—59 50 en la elementa kurso kaj 7 en la supera. 10 partoprenintaj de la elementa kurso kaj 5 partoprenintoj de la supera kurso absolvis ekzamenon en majo—junio 1959.

Supera Pedagogia Altlernejo, Kraków (Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Kraków). *Lektoro*: lektoro MIECZY-SŁAW SYGNARSKI. *Aldona informo*: partoprenis en 1958—59 11 gestudentoj el la geografia studfako.

Ceso de lektorato. Laŭ informo de lektoro SYGNARSKI likvidiĝis la lektorato ĉe la *Universitato de Lodz* jam post funkciado dum nur unu semestro. Vidu cetere pri ĝi en Esperantologio I: 79, 1949.

Katolika Universitato en Lublin (Katolicki Uniwersytet Lubelski). *Fondo de la katedro*: per skribaĵo de la prorektoro, n-ro 198/59/P de 7. 4. 1959 lia magnifika moŝto rektoro de la universitato aprobis la lektoraton, kiu malfermiĝis tamen jam la 1. de marto 1959. *Fakultata aparteno*: inter-fakultata. *Programo*: kurso por komencantoj dum tiu ĉi jaro. — *Rajtigo*: ekzameno de elementa kaj supera kursoj de E. La atestojn transdonas la univertitato. *Lektoro* (pollingve lektor): adjunkto pri ĝermana filologio kaj lektoro pri la sveda lingvo, magistro ANDRZEJ (ANDREO) KOBACZKOVSKI. *Al-*

dona informo: por la unua semestro anoncis sin 38 partoprenantoj.

Aldono. Universitataj E.-kursoj kaj aktivecoj ekster la katedroj.

Studgrupoj de E. stariĝis en la *Universitatoj de Pekino* kaj de *Tienzin*, Ĉinujo (laŭ Heroldo de E., n-ro 1249, 1957). Kurso funkciis ĉe la Fakultato de Filozofio, Scienco kaj Belarto ĉe la *Universitato de São Paulo*, Brazilo (Heroldo de E., n-ro 1258, 1957). Studentoj de la *Universitato de Hamburgo* fondis grupon (Heroldo de E., n-ro 1223, 1955). En *Taegu*, Sudkoreo, fondiĝis Korea Studenta Esperanto-Federacio (laŭ Am. Esp. Mag., nov.—dec. 1958). En la Filologia Fakultato de la *Universitato de Tirano*, Albanujo, okazas kursoj de E. sub gvidado de inĝeniero REMZI FICO (laŭ Pola Esperantisto n-ro 5—6, 1958, p. 15). En la *Nacia Universitato, Meksiko*, profesoro JUAN DE OYARZABAL instruas E. al klaso de studentoj el Fakultato de Sciencoj (Am. Esp. Mag. marto—junio 1958, p. 41). Okazis kurso en la *Harvard Universitato*, Usono, printempo 1958 (Am. Esp. Mag. marto—junio 1958, p. 62). En *Minist-fandeja Akademio, Krakovo* lektoro M. SYGNARSKI gvidis en 1958—59 elementan kurson por ĉ. 100 studentoj. Okupiĝis pri la organizado de tiu kurso adjunkto pri fiziko ĉe la nomita universitato KAZIMIERZ OSTROWSKI (laŭ informoj de lektoro SYGNARSKI). Ĉe la *Universitato de Varsovio* okazas kursoj sub gvidado de s-ro BOLESŁAW NOWINSKI (informo de s-ro NOWINSKI).

Landaj perantoj

(Baza kotizo por unu volumo 250—300-paĝa: 6 usonaj dolaroj. La kotizo estas en aliaj valutoj indikita kun rezervo rilate kurssanĝojn. Kie ĉe lando ne estas indikita kotizo, la baza kotizo validas)

BRITUJO (35 sh.): S-ino M. C. Major, 1, Pembroke Square, London, W. 2.

ĈEĤOSLOVAKUJO: Ĉeĥoslovaka Esperanto-Komitato, Blanická 4, Praha 12.

DANLANDO (35 d. kr.): S-ro Eskil Svane, Lindingaardsvej 28 C, Kopenhago-Chl. Poŝtkonto 2661.

FRANCUJO (2500 fr. fr.): Sennacieca Asocio Tutmonda, 67 Avenue Gambetta, Paris 20. Poŝtĉekkonto: 1234-22 Paris.

HISPANUJO (300 pesetoj): S-ro V. Hernández Lluzera, Avda. Ejército Español 59, Sabadell.

HUNGARUJO: D-ro Bálint Szemenyei, Huba-U 38, Orosháza.

JUGOSLAVIO: Slovenia Esperanto-Ligo, Mikloŝičeva 7, Ljubljana.

NEDERLANDO (18 guldenoj): S-ro C. van Es-sen, Floretstraat 10, Rotterdam 25.

POLLANDO: Pola Esperanto-Asocio, ul. Nowy Świat 27, Warszawa.

SVISLANDO (22 sv. fr.): S-ro Otto Walder, Waldmannstr. 10, Romanshorn.

USONO (6 us. dol.): S-ro R. C. Marble, P. O. Box 4127, Van Nuys, California.

ALIAJ LANDOJ: 70 steloj de Universala Ligo povas esti akceptataj kiel kotizo, sed prefere kontaktu la danan peranton pri demandoj pri kotizo. Kompletigaj informoj pri perantoj aperos en venonta kajero.